

Přístup k využívání ICT z hlediska dalšího vzdělávání: nerovnosti v zapojení do informační společnosti

Autor: Petra Jedličková

Working Paper NOZV-NVF č. 5/2006

Abstrakt:

Studie se zabývá charakteristikami nerovného přístupu k využívání informačních a komunikačních technologií. Popisuje faktory, které rozřazují jednotlivce, skupiny a regiony na opačné strany digitální propasti. Jsou provedena srovnání s využitím dat EUROSTATU a OECD, která vyhodnocují situaci v ČR v rámci EU a komentují ji na pozadí celosvětových trendů vývoje informační společnosti.

Je zkoumána úroveň infrastruktury a její dostupnost jako základní podmínka pro využívání ICT. Kromě penetrace počítačů a připojení k Internetu je pozornost věnována i kvalitě tohoto vybavení, neboť kvalitativní aspekty se v současné době stávají základem pro novou digitální propast mezi uživateli moderních ICT služeb a těmi, kteří stojí mimo. Dále je sledována frekvence používání počítače a Internetu v závislosti na pohlaví, věku, vzdělání, ekonomické úrovni regionu a hustotě osídlení.

V poslední části studie jsou zpřehledněny politiky zaměřené na odstraňování digitální propasti a to jak na úrovni EU, tak dokumenty a programy přijaté v České republice.

Abstract:

The study deals with the underlying aspects of unequal access to information and communication technologies. It describes factors classifying individuals, groups and regions on the reverse side of the digital gap. Comparisons are made using EUROSTAT and OECD data which evaluate the position of the CR within the EU and comment on it on the background of global trends in the development of an information society.

The study examines the level of infrastructure and its accessibility as a basic condition for the use of ICT. Apart from the penetration of PCs and Internet connection it pays attention to the quality of these facilities, since qualitative aspects are currently becoming the foundation for a new digital gap between modern ICT users and those who are left out. Moreover, the frequency of the use of PCs and the Internet is explored taking account of aspects such as age, education, the economic situation of the relevant region and population density.

The last part of the study provides an overview of policies focused on eliminating the digital gap at EU level, as well as the relevant documents and programmes approved in the Czech Republic.

Klíčová slova: informační a telekomunikační technologie, digitální propast, informační společnost, infrastruktura ICT, využívání ICT, politiky ICT

JEL Classification: I 21

Autor: Mgr. Petra Jedličková
Podpora zpracování dat: Mgr. Jiří Vymazal
Technická spolupráce: Michaela Povolná, DiS.

Řada studií Working Paper NOZV-NVF je vydávána s podporou grantu MPSV 1J005/04-DP2.

© Národní observatoř zaměstnanosti a vzdělávání NVF

ISSN 1801-5476

Profil autorky:

Mgr. Petra Jedličková absolvovala Ústav informačních studií a knihovnictví Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde od roku 2000 působí jako doktorandka a od roku 2006 jako odborná asistentka. Od roku 2006 působí jako volená zástupkyně v kurii učitelů a v předsednictvu Akademického senátu FF UK. Vyučuje problematiku rozvoje informační společnosti, teorii informační vědy a nových médií, elektronické publikování a feministickou reflexi médií. V roce 1994 absolvovala Graduate Institute Democracy and Diversity, Graduate Faculty of the New School for Social Research, v roce 1999 strávila 6 měsíců na stáži na vídeňském Institut für die Wissenschaften vom Menschen jako Junior Fellow, kde pracovala na samostatném výzkumu „Transformation of the Czech republic towards the Information society, EU objectives, equal opportunities“. V roce 2004 strávila 6 měsíců na výzkumném pobytu v USA. V roce 1997 spoluzaložila elektronický časopis o informační společnosti Ikaros (<http://www.ikaros.cz>). Ve své dosavadní praxi působila jako knihovnice (Knihovna Středoevropské university, Centrum Gender Studies), programová manažerka (NVF) a od roku 2005 vede konzultantskou a vzdělávací firmu Navreme Boheme s.r.o. jako součást sítě *navreme knowledge development*.

Obsah

ÚVOD	4
1. SOCIÁLNÍ EXKLUZE V GLOBÁLNÍ INFORMAČNÍ SPOLEČNOSTI	5
1.1 NEROVNÉ ZAPOJENÍ DO INFORMAČNÍ SPOLEČNOSTI ZVYŠUJE RIZIKO SOCIÁLNÍ EXKLUZE.....	5
1.2 ZATÍMCO NEVZDĚLANÍ SE NEVZDĚLÁVAJÍ, VZNIKÁ KOGNITARIÁT.....	6
1.3 VĚTŠINĚ STAČÍ MINIMUM.....	7
1.4 PRAVDĚPODOBNOST EXKLUZE SE ZVYŠUJE V KOMBINACÍCH.....	7
2. KTERÁ KRITÉRIA ROZŘAZUJÍ JEDNOTLIVCE, SKUPINY A REGIONY NA OPAČNÉ STRANY DIGITÁLNÍ PROPASTI?	9
2.1 DOSTUPNOST A INFRASTRUKTURA JAKO ZÁKLADNÍ PODMÍNKA VYUŽÍVÁNÍ ICT VE VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH	10
<i>Evropa přechází na vysokorychlostní internet, domácnosti tento trend kopírují</i>	14
<i>Dostupnost v souvislosti s geografickou lokací a velikostí sídla</i>	16
<i>Finance až na prvním místě</i>	18
2.2 KVALITA PŘÍSTUPU K ICT A VZDĚLÁVÁNÍ	19
<i>Existuje vztah mezi kvalitou využívání ICT a sociálními nerovnostmi?</i>	19
<i>Frekvence užití jako indikátor kvality: více znamená lépe</i>	19
<i>Kdo nic neví, neví, že nic neví</i>	21
<i>Nevidíme je, neslyšíme je, mnoho o nich nevíme: zdravotně postižení</i>	25
3. NEROVNOSTI A DYNAMIKA JEJICH PROHLUBOVÁNÍ: MOŽNOSTI ŘEŠENÍ	28
3.1 SLOŽITÝ PROBLÉM NEMÍVÁ JEDNODUCHÁ ŘEŠENÍ	29
4. DIGITÁLNÍ PROPAST A JEHO SOUČASNÁ ŘEŠENÍ	30
4.1 ROZVOJ INFORMAČNÍ SPOLEČNOSTI JAKO STRATEGICKÉHO CÍLE DOSAŽENÍ KONKURENCESCHOPNOSTI A JEHO PROLÍNÁNÍ S ROVNÝMI PŘÍLEŽITOSTMI	30
4.2 ROZVOJ SPECIFICKÝCH DRUHŮ GRAMOTNOSTÍ A E-LEARNING	32
4.3 KTERÁ SOUČASNÁ A BUDOUCÍ ŘEŠENÍ JSOU RELEVANTNÍ, EFEKTNÍ A EFEKTIVNÍ VE SNIŽOVÁNÍ STÁVAJÍCÍHO ČI ZAMEZOVÁNÍ POTENCIÁLNÍHO RŮSTU DIGITÁLNÍ PROPASTI?.....	33
5. POUŽITÉ ZDROJE	36
6. TABULKOVÁ PŘÍLOHA	38

Úvod

S rozvojem informační společnosti dochází k prohlubování propasti mezi jednotlivci, sociálními skupinami, regiony i celými kontinenty a to na základě rozdílných možností v přístupu, využívání a (spolu)rozvoji informačních a komunikačních technologií (ICT). Lidé se zhoršenými možnostmi přístupu k ICT je pak budou využívat omezeně a nebo dokonce vůbec, což ve výsledku povede k tomu, že nejen nebudou profitovat na informační společnosti, ale také nebudou mít tolik příležitostí aktivně se na jejím rozvoji podílet. Tato tzv. **digitální propast** se pak projeví například rozdílem v možnostech podnikání, zaměstnání a kariérního růstu, pestrosti nabídky služeb v cestovním ruchu, zábavě a kultuře, možnostech (sebe)vzdělávání, aktuálnosti a bohatosti sledovaného zpravodajství či možnostech a rychlosti v komunikaci se státní správou nebo bankou. Čím více společnost staví na službách a aktivitách založených na ICT, tím více se od sebe vzdalují ti, kteří mají a ti kteří nemají možnosti ICT plnohodnotně využívat. Z tohoto důvodu je snižování digitální propasti a zabraňování příčin vzniku nerovností v zájmu těch, kteří chtějí zachovat a zvyšovat svou konkurenceschopnost.

Tato studie se zabývá charakteristikami nerovností, možnými následky jejich neřešení a návrhy na prevenci sociální exkluze založené na přístupu k ICT. Text tedy postupně zkoumá **kritéria, která rozřazují jednotlivce, skupiny a regiony na opačné strany digitální propasti** a dále analyzuje **relevantnost a efektivitu současných a budoucích řešení snižování stávajícího či zamezování potenciálního růstu digitální propasti**. Tato analýza se soustředí převážně na situaci domácností a jednotlivců, přičemž provedená srovnání se omezují na prostor Evropské Unie. EU se však nevyskytuje ve vakuu, ale naopak, řada pozorovaných aspektů digitální propasti má globální charakter. Proto jsou uvedena srovnání komentována také s ohledem na celosvětové trendy rozvoje informační společnosti.

1. Sociální exkluze v globální informační společnosti

1.1 Nerovné zapojení do informační společnosti zvyšuje riziko sociální exkluze

Za sociálně vyloučené osoby či regiony nemůžeme považovat pouze ty, které nemají dostatečně vyvinutou ICT infrastrukturu. Je třeba velmi pečlivě zvažovat více aspektů, více hodnot a kombinovat identifikátory vztahující se k vybavenosti ICT, možnostem podnikání, profesního růstu, výzkumu a vývoji. Jedinci či regiony se totiž mohou na rozvoji informační společnosti podílet, ale nemusí je tento podíl nijak posunovat na roveň s těmi, kteří využívají výhod a určují směr vývoje informační společnosti. Například země, které produkují počítačové a softwarové vybavení a nebo jednotlivci pracující v ICT sektoru nemusí z faktu, že přispívají k rozvoji informační společnosti, sami něco získat. Jejich pozice v síťovém světě je totiž relativní: ačkoliv jim jejich participace může zdánlivě přinášet zisk (např. v podobě pracovních míst či investic do infrastruktury), přispívají svou činností zároveň k tomu, že jiné skupiny či regiony rostou ještě rychleji. **Z principu síťovosti tedy nemusí těžit všichni stejně** a ne pro všechny je globální svět skutečnou výhodou. O tomto fenoménu hovoří řada teoretiků, kteří se zabývají globálními trendy. Například Manuel Castells vystihl podstatu problému, totiž, že se jedná o **systémový problém informační společnosti**, nikoli dočasný defekt, jehož postupné překrývání ukazují některé statistiky: „*Vzhledem k tomu, že Internet leží v samém srdci nového sociotechnického organizačního vzorce, je tento globální proces nerovnoměrného rozvoje [zahrnujícího simultánní nárůst bohatství i chudoby, produktivity i společenského vyloučení v různých oblastech světa] zřejmě nejdramatičtější výrazem digitálního předělu*“.¹ Síťovost informační společnosti a fakt globálního propojení světa totiž způsobuje, že každý z marginalizovaných bodů této sítě (jednotlivec, skupina či region) může být snadněji, rychleji a s fatálnějšími důsledky „odpojen“, jinými slovy být součástí marginálních oblastí sítě je tak v dlouhodobějším horizontu podobné stavu úplného odpojení².

Nedávná studie EUROSTATu zkoumající digitální propast například dokládá výše uvedený argument na srovnání vývoje počtu uživatelů internetu rozlišených věkem, dosaženým vzděláním a ekonomickou silou regionu³, ze kterého pocházejí. Ačkoliv rostou absolutní čísla uživatelů z takto odlišených sociálních skupin a mohlo by se tedy zdát, že si tyto skupiny považované za momentálně nejspíše ohrožené vyloučením z informační společnosti „polepšují“, zůstává v časové křivce rozdíl mezi mladými a staršími, vzdělanými a méně vzdělanými a lidmi z bohatších regionů a obyvateli chudších oblastí stále stejný. EUROSTAT zpracoval data do výmluvného grafu (viz níže), který poukazuje nejen na fakt, že **se existující digitální propast na úrovni jednotlivců a sociálních skupin nemění**, ale vzhledem k tomu, že pravděpodobnost, že příslušník znevýhodněné skupiny bude spíše než nebude uživatelem internetu roste pomaleji, **relativní propast se mezi skupinami prohlubuje**⁴.

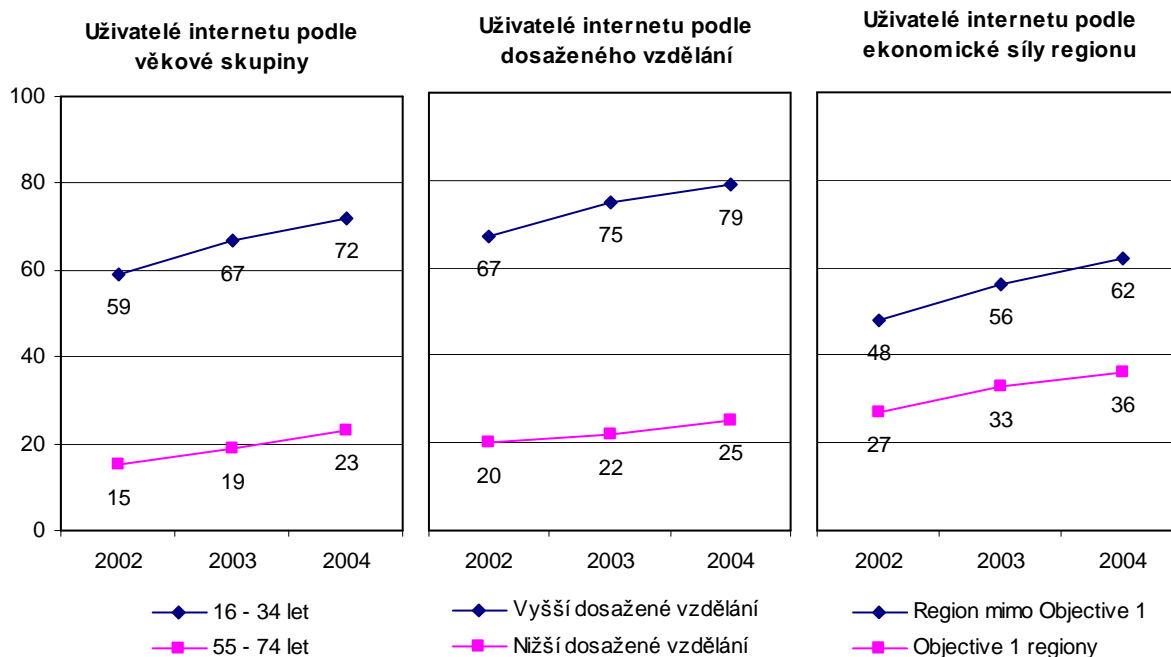
¹ Castells 2001, s. 265.

² Šindelářová 2005.

³ Ekonomicky slabší a silnější regiony rozlišuje EU na základě tzv. Objective 1, tj. za ekonomicky chudé oblasti jsou považovány ty, kde je HDP na hlavu nižší než 75% průměru v EU.

⁴ EUROSTAT: The digital divide in Europe. 2005, str. 6.

Rozvoj digitální propasti (2002, 2003, 2004)

Zdroj: EUROSTAT: the digital divide in Europe. 2005. Str. 6

1.2 Zatímco nevzdělání se nevzdělávají, vzniká kognitariát

Stěžejními zdroji hodnoty v nové ekonomice jsou především vzdělání, informace, věda a technologie. Tyto zdroje jsou však v globálním pohledu distribuovány extrémně nerovnoměrně. Vzhledem k nedostatku vzdělávacích příležitostí v některých regionech dochází v ekonomicky slabších oblastech k odlivu mozků. Chudé oblasti tedy přichází o potenciální zdroj růstu, zatímco bohaté oblasti více bohatnou. Tuto globální akceleraci rozdílu mezi (informačně) bohatými a chudými regiony můžeme pozorovat i u jednotlivců: tendenci zvyšovat si vzdělání a znalosti v oblasti ICT mají především lidé s vyšším vzděláním, zatímco lidé s nižší úrovní vzdělání mají obecně větší nechuť ke kurzům (formalizovanému vzdělávání) a metody sebevzdělávání zase nedostatečně ovládají (nenačili se učit). Bez intervencí citlivých na potřeby jednotlivých sociálních skupin nebo regionů by pokračoval růst propasti, kde na jedné straně menšina hromadí kapitál (finanční i znalostní) na úkor většiny, která rychle ztrácí příležitosti pomyslnou propast překročit.

Je zajímavé, že se vždy hovoří o propasti či předělu, jakoby existoval čistý řez mezi jedněmi a druhými; globálně tomu tak skutečně je – vzdělání muži mladšího věku pocházející z velkých měst a ekonomicky silných regionů jsou na tom skutečně lépe než všichni, kteří nezapadají do této kategorie, na druhou stranu při jemnějším pohledu na problém zjistíme, že kritéria odlišující jednotlivé sociální skupiny zpravidla nerozdělují jedince či regiony na pouze dvě jasně odlišené skupiny. Výraz „propast“ tak spíše vizualizuje výše uvedený trend, totiž že čím více se od sebe určité skupiny vzdalují, tím obtížnější je tento rozdíl překonat.

1.3 Většině stačí minimum

Různé studie a odhady ukazují, že naprostá většina sofistikovaných služeb a nástrojů ICT zůstává uživatelům příslušných technologií z různých důvodů nedostupná, např. velká část uživatelů internetu používá pouze služby elektronické pošty, velmi málo uživatelů textového editoru MS Word je schopno správně pracovat se styly nebo indexovanými seznamy, většina uživatelů vyhledávače Google nemá tušení o nástrojích pro kombinaci klíčových slov či omezení záběru pro vyhledávání. S tím nepřímo souvisí i fakt, že na (spolu)rozvoji těchto služeb a nástrojů má potom podíl jen velmi malé procento jejich uživatelů. Studie EUROSTATu z roku 2006 např. ukázala, že zatímco většina lidí ví, jak používat vyhledávače nebo posílat přílohy k emailovým zprávám, pouze minimum uživatelů je blíže obeznámeno s použitím služeb internetové telefonie⁵, peer-to-peer (P2P) komunikačních sítí⁶ nebo tvorby webových stránek⁷. I zde je nutno podotknout, že „umět používat vyhledávač“ představuje škálu úrovní, od prostého zadání klíčového slova do vyhledávacího políčka až po schopnost používat Boolean operátory a kombinovat specializované vyhledávače.

K tomu je třeba zvážit ještě fakt podstatného rozdílu mezi rutinním využíváním určité služby a jejím ojedinělým použitím. Statistiky například zjišťují, zda uživatel použil určitou službu (například tabulkový procesor), ovšem odpovědi rozlišují pouze na binární úrovni, ano – ne, přestože je dost podstatný rozdíl v tom, zda uživatel na tabulkovém procesoru zakládá například finanční řízení svého podnikání nebo hospodaření domácnosti a nebo zda v něm pouze jednorázově vyplňoval již předpřipravené tabulky. Jemnější sledování kvality by bylo potřeba u většiny současných statistických šetření v oblasti znalostí ICT. Kromě podrobnějšího pohledu na celkovou úroveň znalostí ICT nám uniká i informace o tom, jak je skutečně velká (či spíše malá) IT elita a kdo tedy determinuje další vývoj ICT a informační společnosti vůbec.

Zdá se, že nezanedbatelnou roli v používání sofistikovaných nástrojů internetu hraje typ připojení dostupný pro domácnosti (internetové telefonování či služby P2P téměř nelze používat bez vysokorychlostního připojení), na druhou stranu ovšem úroveň dovedností může ovlivnit, zda si domácnost zvolí vysokorychlostní připojení. Smyčka exkluze se utahuje ve chvíli, kdy do hry vstupuje ekonomická úroveň regionu (vysokorychlostní připojení je technicky a někdy i finančně nedostupné díky špatné konkurenci na trhu) a nebo ekonomická úroveň domácnosti (vysokorychlostní připojení je finančně nedostupné nebo se nachází níže na žebříčku priorit). Tím se ukazuje, že kombinace různých bariér výrazně zvyšuje pravděpodobnost exkluze – jak ostatně podrobněji přibližuje následující trend.

1.4 Pravděpodobnost exkluze se zvyšuje v kombinacích

Skutečně se ukazuje, že mnohem záladnější jsou různé kombinace bariér a sociálních kategorií. Nejenom, že zvyšují pravděpodobnost sociální exkluze, ale navíc je často velmi těžké určit, která ze všech zkombinovaných kategorií je prvopočátkem problému. To nakonec

⁵ Druh služby, která umožňuje realizovat telefonní rozhovory prostřednictvím sítě internet, přesněji řečeno přenos hlasu pomocí sítě založené na TCP/IP protokolu. Služba vyžaduje instalaci speciálního programového vybavení a kvalitní připojení k internetu; někdy bývá označována jako IP telefonie, VoIP (Voice over Internet Protocol), širokopásmová telefonie, širokopásmový telefon aj.

⁶ P2P, zkratka pro peer to peer síť, je označení architektury počítačových sítí, ve které spolu komunikují přímo jednotliví klienti (uživatelé). Opakem je architektura klient – server, ve které jednotliví klienti komunikují vždy s centrálním serverem či servery, prostřednictvím kterého případně komunikují i s jinými klienty.

P2P se vztahuje hlavně na výměnné sítě, prostřednictvím kterých si mnoho uživatelů může vyměňovat data.

Nejčastějším obsahem šířeným po výměnných sítích jsou hudba, filmy a software.

⁷ EUROSTAT, str. 4

dobře demonstroval příklad výše: má-li domácnost vysokorychlostní internet, daleko pravděpodobněji využívá pokročilých služeb internetu vč. například e-learningu pro sebevzdělávání a nebo P2P komunikačních sítí. To nakonec potvrzují data Eurostatu, z nichž vyplývá, že daleko častěji používají lidé počítače v domácnostech, které mají vysokorychlostní připojení k internetu (viz. příloha - Tabulka 1). Na druhou stranu, je-li jedinec nevzdělaný, je méně pravděpodobné, že bude investovat do vysokorychlostního připojení. Navíc, jak ukazuje výsledek studie EUROSTATu níže, je dost pravděpodobné, že nevzdělaný jedinec nebude mít zájem o používání počítače a bude mít větší zábrany zapsat se do počítačového kurzu.

Kde je začátek bludného kruhu? Je účinné vzdělávat nevzdělané (přestože o to pravděpodobně nebudou stát), snižovat cenu za připojení (k čemuž dochází, avšak rozdíly přetrvávají) a nebo přibližovat sofistikované služby internetu většímu počtu uživatelů (za cenu snížení rychlosti jejich rozvoje)? Zdá se, že na kombinaci příčin sociální exkluze je lékem opět kombinace: kombinovaná injekce ve smyslu intervencí a regulace na telekomunikačním trhu, vzdělávání šitého na míru možnostem konkrétních skupin a cílené pomoci oslabeným regionům a jedincům.

2. Která kritéria rozřazují jednotlivce, skupiny a regiony na opačné strany digitální propasti?

Zhoršená **dostupnost** ICT vybavení, jeho nižší **kvalita** a nebo neschopnost infrastruktury nabídnout všem zájemcům služby odpovídající jejich možnostem a rychle se měnícím a/nebo specifickým potřebám (**flexibilita**) mohou být prvopočátkem vzniku nerovností mezi určitými sociálními skupinami. Jak se totiž ukazuje, dotaz na dostupnost, kvalitu a flexibilitu ICT infrastruktury ve vztahu k různým sociálním skupinám skutečně relevantní je, neboť napříč regiony a zeměmi EU, bez ohledu na vyspělost země či postupné snižování rozdílů, vzorec nerovností přetrvává. Tedy ačkoliv se mohou lišit jednotlivé země v okamžitém srovnání ve své vyspělosti a zároveň sledujeme snižování rozdílů v časovém srovnání napříč Evropou, stále přetrvávají rozdíly mezi sociálními skupinami definovanými **věkem, dosaženým vzděláním, postavením na trhu práce, ekonomickou silou regionu, velikostí sídla a pohlavím**⁸. Z tohoto důvodu budeme tyto kategorie vztahovat ke sledování vyspělosti jednotlivých zemí a regionů v rámci EU. Relevanci těchto kategorií může nakonec velmi dobře demonstrovat naše stručné shrnutí současného stavu znalostí lidí v EU ve vztahu k ICT:

Ze studie Eurostatu *Statistics in Focus* o počítačových a internetových dovednostech Evropanů, která shrnuje výsledky *Šetření Společenství o použití ICT domácnostmi a jednotlivci 2005* vyplývá, že základní počítačové dovednosti chybí u 37 % občanů EU. Nesilnější rozdíly nalézáme u skupin definovaných věkem: míra počítačových dovedností prudce klesá u občanů starších 55 let, tři ze čtyř občanů EU starších 65 let nemá žádné počítačové dovednosti, 61 % občanů EU nad 55 let nikdy nepoužilo počítač.

Rozdíly se prohlubují při kombinaci věkových skupin a úrovně dosaženého vzdělání: 79 % lidí starších 55 let a zároveň s nižší úrovní vzdělání nepoužilo počítač nikdy. Lidé s vyšším vzděláním jsou na tom lépe než lidé bez vyššího a středního vzdělání: 57 % z nich nikdy nepoužilo počítač, zatímco pouze 25 % resp. 8 % lidí se střední a vyšší úrovní vzdělání nikdy nepoužilo počítač. Nezaměstnaní a ekonomicky neaktivní jsou na tom hůře než zaměstnaní, studující a podnikající, například 68 % nezaměstnaných a 84 % neaktivních nepoužívá internet pravidelně. V regionálním srovnání vidíme, že v chudších oblastech je podíl obyvatel, kteří nikdy nepoužili počítač, téměř dvojnásobný než v ekonomicky úspěšných regionech.

Co se týče rozdílu mezi pohlavími v e-dovednostech, v obecném pohledu dochází k postupnému snižování rozdílů, nicméně rozdíly v neprospěch žen přetrvávají, například více žen než mužů nemá žádné zkušenosti s počítačem (31 % mužů a 37 % žen), zatímco více mužů má vysoké počítačové dovednosti (29 % ku 15 % žen) a pozornosti ani neuniknou rozdíly ve způsobu získávání počítačových dovedností: zatímco ženy preferují formalizované vzdělávání, muži se více učí nezávisle.

Výše uvedená zjištění podrobně rozebírá a vykládá následující text. Česká republika v tomto obecném pohledu na situaci sociálních skupin zachovává stejné vzorce nerovností, jako průměr členských zemí EU. Ve srovnání s vyspělými zeměmi EU však v mnoha ohledech ČR zaostává, zejména v kvalitě a flexibilitě ICT infrastruktury nebo úrovni počítačové gramotnosti u starší generace; případně vykazuje hlubší rozdíly mezi definovanými skupinami

⁸ Zde je důležité uvést, že velmi pravděpodobně bude jednou z nejvíce ohrožených skupin vyloučením z informační společnosti skupina tělesně či mentálně hendikepovaných. Statistická data ani analýzy stavu této skupiny se však nevyskytují v pravidelných šetřeních EUROSTATu a ČSÚ, která zde citujeme. Je však jisté, že členské země EU vyvíjí řadu iniciativ zaměřených na pomoc těmto skupinám vč. vývoje vybavení a služeb v oblasti ICT šitých na míru potřebám tělesně či mentálně postižených lidí. Pravidelné vyhodnocování jejich účinku by tedy bylo nesmírně přínosné pro dokreslení celkového obrazu rozdělení informační společnosti. Této otázce je proto věnována samostatná kapitola.

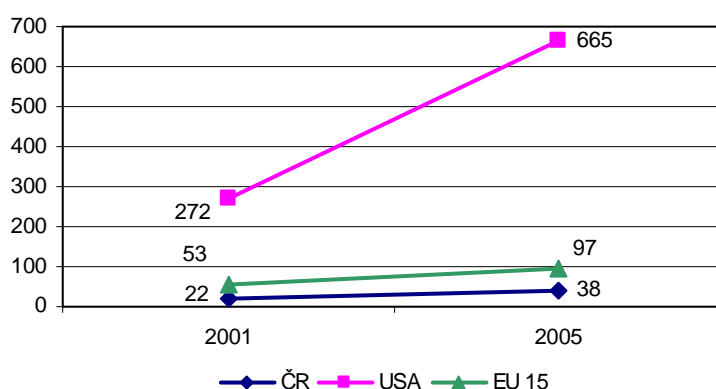
než je tomu v EU, například v kategorii nízkokvalifikovaných, nezaměstnaných a starších osob.

2.1 Dostupnost a infrastruktura jako základní podmínka využívání ICT ve vzdělávání dospělých

Hustota hostitelských počítačů připojených k Internetu je primárním indikátorem rozvoje informační společnosti v různých statistikách napříč regiony. Srovnání za poslední roky ukazuje, že se hustota a kvalita ICT infrastruktury ve všech zemích EU a OECD zlepšuje. Například ještě v červenci roku 2001 dosáhl průměr zemí OECD hustoty 101 počítač na 1000 obyvatel⁹, průměr zemí EU byl 53 počítače na 1000 obyvatel, Česká republika dosáhla přibližně hustoty 22 počítačů na 1000 obyvatel. V roce 2005 byl světový průměr 42 počítače na 1000 obyvatel, průměr starších členských zemí EU (EU15) byl 97 a Česká republika dosáhla hustoty 38 hostitelských počítačů na 1000 obyvatel. Ze zemí EU si nejlépe vedly Dánsko (268) a Nizozemí (333), ve světě vedou Spojené státy (665) a Island s 476 hostitelskými počítači na 1000 obyvatel¹⁰.

Ačkoliv hustota hostitelských počítačů stoupá ve všech zemích světa vč. České republiky, ukazuje se, že se stoupá strměji ve vyspělých zemích (USA a EU15) než v České republice, **zaostávání ČR za světem se tedy paradoxně zvyšuje navzdory zřejmému růstu absolutních čísel**. Toto mírné, byť zřejmé, zaostávání ČR za vyspělým světem demonstruje následující graf.

Růst hustoty hostitelských počítačů na 1000 obyvatel

Zdroj: OECD, ITU.

Významným indikátorem zvyšování dostupnosti ICT infrastruktury je skutečnost, zda a v jaké kvalitě mají jedinci **přístup k internetu z domova**. V tomto ohledu sledujeme významné zlepšení: zatímco v roce 2000 převažoval v České republice jako přístupový bod k internetu pracoviště (tři čtvrtiny uživatelů internetu) a z domova se připojovaly pouze dvě třetiny uživatelů internetu, stává se v posledních letech (v souladu s celosvětovými trendy) **primárním místem přístupu českých občanů k internetu domov**. V prvním čtvrtletí roku 2006 mělo v ČR 32,6 % jednotlivců přístup k internetu z domova. Uvážíme-li, že v témž srovnání 47,2 % populace někdy použilo internet a 41 % jej použilo v posledních 3 měsících, jsou to přibližně opět dvě třetiny uživatelů internetu, které se připojují z domova. Z porovnání

⁹ Nejvyspělejší členskou zemí OECD v tomto ohledu byly Spojené státy Americké, které v té době dosáhly hustoty 272 hostitelských počítačů na 1000 obyvatel.

¹⁰ Statistiky OECD: Measuring the information economy 2002, s. 40-41 a statistiky ITU za rok 2005.

podílu užití PC doma, v zaměstnání a nebo ve škole však vyplývá, že **nejvýznamnějším místem setkávání jedinců s výpočetní technikou je jejich domov** (viz. následující tabulka).

Tabulka: Místo použití osobního počítače (PC) jednotlivci v %

	2004				2005			
	<i>doma</i>	<i>v práci</i>	<i>ve škole</i>	<i>jinde</i>	<i>doma</i>	<i>v práci</i>	<i>ve škole</i>	<i>jinde</i>
EU-15	48	28	9	10	52	30	9	7
EU-25	44	26	9	10	48	28	9	6
ČR	30	21	9	6	30	20	9	2
HU	30	19	10	13	33	20	8	5
PL	27	13	9	12	32	15	12	5
SK	41	34	12	14	42	35	11	7

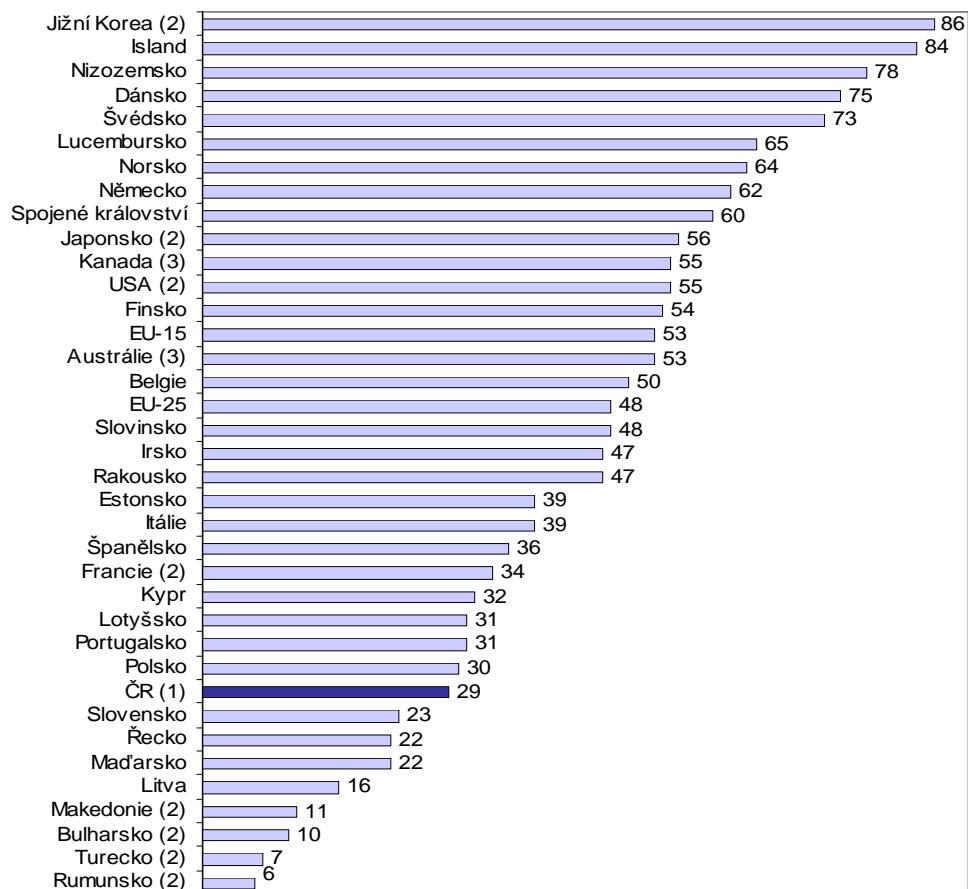
Zdroj: EUROSTAT, 2006.

Obecně mají nejlepší **přístup k internetu domácnosti** v Severní Americe a Severní Evropě (Dánsko, USA, Kanada, Švédsko, Nizozemí, Velká Británie, Finsko, Island) a Jižní Koreji a Japonsku, kde podíl domácností s přístupem k internetu v roce 2001 dosahoval hodnot mezi 40-60 % a v roce 2005 to bylo mezi 54 a 86 %. I mezi vyspělými zeměmi existují velké rozdíly, země kontinentální Evropy a Jižní Evropy totiž ve stejném období dosáhly hodnot pod 30 % v roce 2001 a pod 40 % v roce 2005.

Česká republika nedosahuje ani k méně vyspělým zemím Evropy, ze 4 156,2 tisíc domácností bylo v roce 2001 pouze 681,9 tisíc připojeno na internet (tedy 16,4 %), ve druhém čtvrtletí roku 2006 pak 1 123,2 tisíc domácností (tedy 26,7 %)¹¹. Nově přistoupení země se zatím všechny nacházejí pod průměrem evropské patnáctky, která má 53% domácností on-line, nicméně v roce 2005 mělo Polsko (30 %), Lotyšsko (31 %), Estonsko (39 %) a Slovinsko (48 %) vyšší procento připojených domácností k internetu než měla Česká Republika ve druhém čtvrtletí roku 2006.

¹¹ Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2006, ČSÚ.

Graf: Procento domácností s připojením k internetu (Podíl na celkovém počtu domácností, kde alespoň jeden člen je ve věku 16 až 74 let)

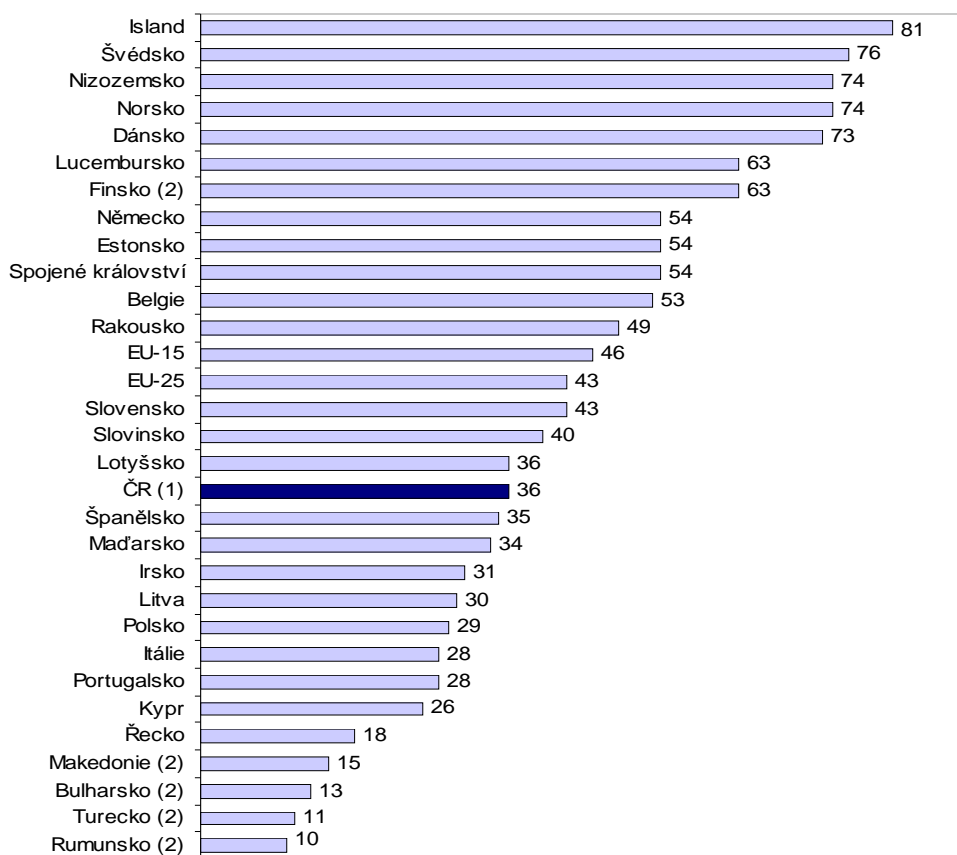
(1) údaje roku 2006

(2) údaje roku 2004

(3) údaje roku 2003

Zdroj: Eurostat, Community survey on ICT usage in households and by individuals 2005
 ČSÚ, Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2006. Graf: ČSÚ.

Graf: Procento jednotlivců ve věku 16 až 74 let z celkového počtu osob ve věku 16-74 let, kteří používají internet pravidelně (alespoň jednou týdně) - údaje za rok 2005

(1) údaje roku 2006

(2) údaje roku 2004

Zdroj: Eurostat, Community survey on ICT usage in households and by individuals 2005

ČSÚ, Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2006. Graf: ČSÚ.

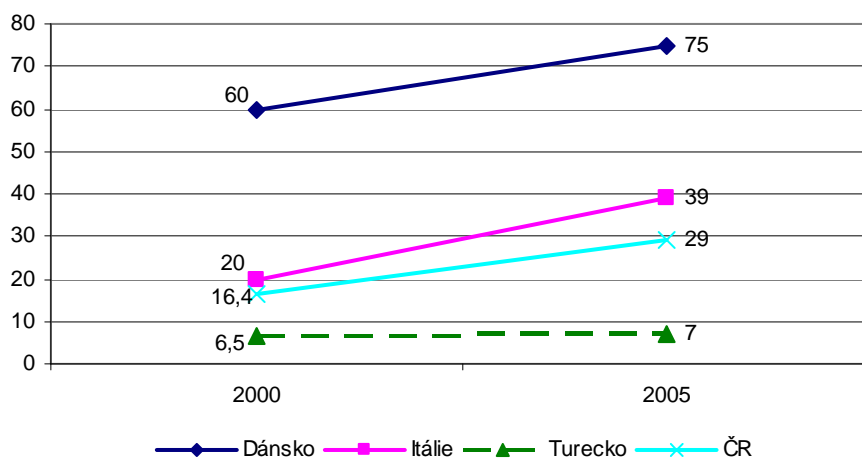
V EU má tedy každá druhá domácnost připojení k internetu, v Nizozemí, Dánsku a Švédsku jsou to však tři domácnosti ze čtyř. Srovnání vývoje v letech 2000-2005 však ukazuje na jednu zajímavou skutečnost naznačenou již v obecném úvodu: ačkoliv se zvyšuje počet připojených domácností a jednotlivé země se vzájemně předhánějí na světovém žebříčku, základní pattern nerovností zůstává: vyspělé státy a státy Severu se drží na horních příčkách, zatímco jižní Evropa, noví členové EU a kandidátské země jsou ve srovnání poslední. **Nadále tak přetrvává odstup mezi evropskou patnáctkou a ostatními zeměmi a mezi severem a jihem Evropy:** Řecko s 22 %, Portugalsko s 31 %, Kypr s 32 %, Francie se 34 %, Španělsko se 36 % a Itálie s 39 % domácností připojených k internetu se i v roce 2005 drží pod průměrem evropské pětadvacítky, která měla ve stejném období 48 % domácností připojených k internetu¹².

Česká republika zaostává v roce 2005 stejnou měrou, jakou zaostávala v roce 2001 za státy EU a to bez ohledu na fakt, že se počet domácností připojených k internetu téměř zdvojnásobil. Srovnání v čase však navíc dokazují globální trend uvedený v úvodu tohoto textu, totiž že **náskok těch nejvyspělejších se mírně zvyšuje.** Pravděpodobně především díky intervencím a politikám EU a příp. dalších uskupení nedochází k dramatictějšímu růstu digitální propasti mezi nejvyspělejšími a nejzaostalejšími zeměmi Evropy. Následující graf

¹² Zdroj: Eurostat, Community survey on ICT usage in households and by individuals 2005 a ČSÚ, Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2006.

demonstruje na malém vzorku dynamiku růstu digitální propasti: křivka růstu podílu domácností připojených k internetu stoupá strměji u zástupce nejvyspělejších zemí v oblasti ICT (Dánsko, které se trvale drží na světové špičce ve většině ukazatelů růstu ICT sektoru) než u České republiky a Turecka, tedy zástupců méně vyspělých zemí (nových členských a kandidátských zemí EU), přičemž odstup mezi zástupcem nejvyspělejší zemí EU a kandidátskými zeměmi je více než výmluvný. Itálie, zástupce méně ICT vyspělých zemí jihu Evropy, demonstruje svým růstem v této oblasti zřejmou úspěšnost politik směřovaných do oblasti rozvoje ICT infrastruktury a dostupnosti, zatímco růst v Turecku téměř stagnuje, zřejmě m.j. v důsledku nedostatku srovnatelných intervencí a finanční podpory, jaké jsou dostupné členským zemím EU.

Růst podílu domácností připojených k internetu (v procentech z celkového počtu domácností)

Zdroj: OECD, Measuring the information economy, 2002 a ČSÚ, Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2006.

Evropa přechází na vysokorychlostní internet, domácnosti tento trend kopírují

Výše naznačený obraz nerovností se dokreslí jemnějším pohledem na připojené domácnosti. Jak již bylo zmíněno, důležité je zkoumat také kvalitu připojení a v té se v posledních dvou letech odehrála obrovská změna. S rozvojem služeb širokopásmového připojení,¹³ konkurencí na trhu a rozšířením služeb poskytovatelů připojení k internetu se totiž objevují **další nerovnosti v připojení domácností k internetu**.

Počet domácností vybavených osobním počítačem a připojením k internetu pozvolna stoupal v letech 2000 až 2006, obrovská změna však nastala u typu připojení k internetu. Například v České republice v roce 2006 výrazně vzrostl počet domácností připojených vysokorychlostně, čímž se v tomto roce poprvé **obrátil poměr počtu domácností připojených vytáčenou linkou ve prospěch domácností připojených vysokorychlostně**:

¹³ Vysokorychlostní internet (high-speed internet) je výraz označující širokopásmové připojení (broadband) k síti internet, které je nejčastěji označováno jako jakékoliv nepřetržitě připojení, které spojuje koncového uživatele se sítí internet minimálně rychlostí 256 kb/s. Standard ITU, Mezinárodní telekomunikační unie, stanovuje, že za širokopásmovou je chápána rychlost přenosu dat vyšší než jakou má standard ISDN, což je od 1.5 do 2 Mbit/s, jiný standard udává rychlost 0,2 Mbit/s, OECD definuje broadband jako rychlost vyšší než 256 kb/s alespoň v jednom směru. Protože je tato definice nejmírnější, je také nejrozšířenější díky způsobům, jak poskytovatelé připojení k internetu nabízejí a propagují své služby. Statistiky ČSÚ vymezují vysokorychlostní připojení k internetu jako připojení přes DSL, kabelovou televizi, mobilní telefon nebo WiFi, které má přenosovou rychlost dat 144 kb/s a více, tato definice je v současné době v souladu s tím, jak vysokorychlostní internet chápe Evropská komise. Jak je vidět z tohoto stručného přehledu, definice širokopásmového připojení se liší, čímž dochází k nesrovnalostem v mezinárodních statistických srovnáních.

zatímco ještě v roce 2005 převažovaly domácnosti připojené standardní telefonní linkou (12 % ze všech domácností, zatímco vysokorychlostně připojené domácnosti tvořily pouhých 5 %), v polovině roku 2006 bylo standardní telefonní linkou připojeno pouze 9,3 % domácností, zatímco vysokorychlostně se připojovalo 15,1 %¹⁴. Ještě výrazněji je tato změna patrná, podíváme-li se na podíl jednotlivých typů připojení k internetu na celkovém počtu připojených domácností. **Postupně totiž dochází k poklesu podílu domácností připojených k internetu vytáčenou telefonní linkou.** Zatímco v roce 2003 bylo ze všech připojených domácností 82 % domácností připojených přes modem, v roce 2005 již byl tento podíl 63 % a v polovině roku 2006 to již bylo necelých 35 % z celkového z počtu domácností, které měly připojení k internetu. Naopak, výraznější nárůst možno sledovat u podílu domácností připojených k internetu vysokorychlostně. Zatímco v roce 2003 používalo pouze 10 % ze všech připojených domácností vysokorychlostní internet, v roce 2005 to již bylo 27 % a v polovině roku 2006 to je necelých 57 %¹⁵.

Zatímco v České republice v polovině roku 2006 patnáct domácností ze sta využívá vysokorychlostní internet a s tím i možnost přístupu ke službám jako je P2P, internetové telefonování, on-line (video)konference, synchronní e-learning v reálném čase, sledování televize či poslech rádia v reálném čase, v evropské patnáctce měla již v roce 2005 přístup k těmto službám každá čtvrtá domácnost (polovina ze všech připojených domácností) (viz příloha – Tabulka 2 a Tabulka 3). Ve srovnání zemí EU dosáhly horších skóre než měla Česká republika pouze Řecko s 1 % a Kypr se 4 % vysokorychlostně připojených domácností v roce 2005 (v témž roce Česká republika udává 5 %), srovnatelné jsou pouze Slovensko a Irsko se 7 % vysokorychlostně připojených domácností (viz příloha – Tabulka 3). Ve srovnání zemí OECD z června 2006 vyplývá, že země Severní Evropy mají největší podíl vysokorychlostních připojení na 100 obyvatel¹⁶, přičemž největší meziroční růst zaznamenaly země: Dánsko, Rakousko, Norsko, Nizozemí, Finsko, Lucembursko, Švédsko a Spojené Království, kde za poslední rok přibylo nejméně 6 připojení na 100 obyvatel. Zajímavý je však také pohled na typ vysokorychlostního připojení, zatímco v celkovém součtu stále vede připojení technologií DSL (63 %), v Japonsku a Koreji začíná výrazně klesat podíl DSL připojení a stoupá obliba optického vlákna. Statistická šetření EUROSTATu a ČSÚ zatím tento typ připojení nesledují odděleně a řadí jej do kolonky „jiný typ připojení“.

Česká republika kopíruje vývoj ve vyspělých zemích: stoupá podíl domácností s vysokorychlostním internetem, absolutní počet těchto domácností začíná převyšovat nízkorychlostně připojené domácnosti. Zdá se, že **programy EU namířené na podporu vysokorychlostního internetu přinášejí efekt**, neboť penetrace tohoto připojení na 100 obyvatel je v zemích Evropy nejvyšší ze zemí OECD (do první desítky zemí OECD se mimo Evropských zemí probojovala pouze Korea a Kanada), země s nejvyšším nárůstem hustoty širokopásmového připojení se nachází na severu Evropy¹⁷. Z globálního hlediska přetrvávají nerovnosti mezi zeměmi severu a jihu, ekonomicky silnými zeměmi a zeměmi střední a východní Evropy. Nejhuře jsou na tom v celosvětovém srovnání země rozvojové. Tento globální trend má svoji obdobu i v lokálním pohledu na jednotlivé země, existují totiž rozdíly mezi regiony a sídly v rámci jednotlivých zemí.

¹⁴ ČSÚ, šetření o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2005 a 2006.

¹⁵ ČSÚ, šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci 2003,2004,2005,2006

¹⁶ Dánsko vede tabulku s 29 vysokorychlostními připojeními na 100 obyvatel, ze zemí severní Evropy jsou to dále Nizozemí s 28,8, Island s 27, Finsko s 25, Norsko s 24,6 a Švédsko s 22,7 připojeními na 100 obyvatel.

¹⁷ OECD, Broadband subscribers per 100 inhabitants, by technology, June 2006 (viz. http://www.oecd.org/document/9/0,2340,en_2649_34223_37529673_1_1_1_1,00.html)

Dostupnost v souvislosti s geografickou lokací a velikostí sídla

Manuel Castells poukázal na silně nevyváženou „geografickou mapu internetu“. V analýze, kterou provedl m.j. na základě výzkumu Matthew Zooka¹⁸, ukázal, že uživatelé internetu jsou v rámci světa koncentrováni v jeho ekonomicky nejvyspělejších částech, při pohledu na konkrétní světadíly pak vidíme silně nerovnoměrné rozložení internetových připojení: **uživatelé internetu jsou koncentrováni ve velkých metropolích a tradičně industriálních oblastech**, zatímco rurální oblasti vykazují daleko menší hustotu internetového pokrytí; tento vzorec platí obecně jak pro vyspělé části světa tak i pro ty méně vyspělé¹⁹. I v rámci konkrétní metropole však může být pokrytí internetem značně nerovnoměrné, výmluvný obrázek poskytl ojedinělý výzkum počtu registrovaných domén (tzv. dotcomů) ve městě New York. Připojí-li se k doméně poštovní směrovací číslo registrovaného subjektu, vznikne mapa s nejhustší koncentrací dotcomů na Manhattanu, zatímco okrajové a chudinské čtvrti města vychází jako bílá místa²⁰. V rámci EU budeme sledovat rozdíly mezi jednotlivými regiony dle jejich ekonomické vyspělosti a hustoty populace (velikost sídla).

Vybavenost domácností osobním počítačem - ve 2.čtvrtletí 2006

	Domácnosti vybavené							
	Osobním počítačem ¹⁾		z toho domácnosti vybavené					
			Stolním počítačem		Přenosným počítačem		Počítačem do dlaně	
	v tis.	%*	v tis.	%**	v tis.	%**	v tis.	%**
Celkem ČR	1 499,4	35,7 %	1 421,5	94,8 %	285,5	19,0 %	24,2	1,6 %
Typ lokality								
vysoká hustota populace	571,9	38,5 %	525,1	91,8 %	160,2	28,0 %	13,1	2,3 %
střední hustota populace	345,6	35,0 %	334,2	96,7 %	61,1	17,7 %	.	.
malá hustota populace	581,9	33,6 %	562,1	96,6 %	64,3	11,1 %	.	.
Kraj								
Hl.m. Praha	230,8	42,4 %	202,2	87,6 %	85,4	37,0 %	.	.
Středočeský	167,0	36,5 %	156,3	93,6 %	39,8	23,8 %	.	.
Jihočeský	86,3	32,9 %	85,7	99,2 %
Plzeňský	88,7	39,1 %	86,6	97,6 %	14,5	16,3 %	.	.
Karlovarský	50,3	38,7 %	49,6	98,5 %	6,8	13,4 %	.	.
Ústecký	89,4	24,9 %	86,5	96,8 %
Liberecký	55,3	32,4 %	53,7	97,1 %
Královéhradecký	73,3	34,4 %	72,4	98,8 %
Pardubický	77,0	38,7 %	71,4	92,7 %	13,6	17,7 %	.	.
Vysočina	74,9	37,1 %	71,5	95,5 %
Jihomoravský	157,7	37,3 %	150,9	95,7 %	31,8	20,2 %	.	.
Olomoucký	79,5	30,5 %	75,1	94,4 %	16,9	21,3 %	.	.
Zlínský	76,7	32,3 %	75,8	98,8 %
Moravskoslezský	192,5	37,5 %	183,9	95,5 %	29,9	15,5 %	.	.

Zdroj: ČSÚ.

Poznámky: Respondenti vybírali z více možností volby.

* Hodnota je procentem z celkového počtu domácností v dané socio-demografické skupině;

** Hodnota je procentem z domácností (v dané socio-demografické skupině), které jsou vybavené osobním počítačem

1) Osobní počítač zahrnuje stolní počítač, přenosný počítač a počítač do dlaně

¹⁸ www.zooknic.com

¹⁹ Castells, 2001, s. 205-246.

²⁰ ibid. s. 218

Podle posledního šetření ČSÚ o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci za druhé čtvrtletí 2006 nehraje hustota populace²¹ v obecném pohledu výraznou roli u počtu domácností vybavených počítačem a připojením k internetu, **rozdíly však začínají být patrnější, podíváme-li se na kvalitu tohoto vybavení a připojení** (typ počítače a typ připojení k internetu). V lokalitách s vysokou hustotou populace je téměř třikrát vyšší vybavenost přenosnými počítači (notebooky) než v lokalitách s malou hustotou populace²². V lokalitách s vysokou hustotou populace je 20,4 % domácností připojeno vysokorychlostně, zatímco u lokalit s malou hustotou je to o 9 procentních bodů méně (11 %). Jak dále ukazuje tabulka „Domácnosti s vysokorychlostním připojením k internetu“, ve vysokorychlostním připojení mají výraznější náskok kraje Hl. m. Praha a kraj Jihomoravský (25,5 % a 18,6 %), neboť v nich se nachází dvě naše největší města – Praha a Brno, průměr ostatních krajů je 13 %.

Domácnosti s vysokorychlostním připojením k internetu - ve 2.čtvrtletí 2006

	Domácnosti s vysokorychlostním připojením k internetu		
	v tis.	%*	%**
Celkem ČR	636,3	56,7%	15,1%
Typ lokality			
vysoká hustota populace	302,8	65,0%	20,4%
střední hustota populace	142,6	55,8%	14,4%
malá hustota populace	190,9	47,6%	11,0%
Kraj			
Hl.m. Praha	138,8	69,5%	25,5%
Středočeský	67,7	51,5%	14,8%
Jihočeský	23,0	35,6%	8,8%
Plzeňský	27,5	44,1%	12,1%
Karlovarský	17,8	52,5%	13,7%
Ústecký	33,0	47,5%	9,2%
Liberecký	22,9	56,1%	13,4%
Královéhradecký	37,6	63,4%	17,6%
Pardubický	30,7	58,6%	15,4%
Vysočina	29,9	60,3%	14,9%
Jihomoravský	78,9	66,1%	18,6%
Olomoucký	33,5	53,8%	12,8%
Zlínský	24,1	52,8%	10,1%
Moravskoslezský	71,0	53,6%	13,8%

Zdroj: ČSÚ.

Poznámky: * Hodnota je procentem z domácností (v dané socio-demografické skupině), které mají připojení k internetu

** Hodnota je procentem z celkového počtu domácností v dané socio-demografické skupině

Data EUROSTATu potvrzují, že se nejedná pouze o český problém – identický vzorec nerovností nalézáme v rámci EU 15, EU 25 i jednotlivých členských zemí EU, z nichž žádná kromě Lucemburska, kde rozdíl mezi hustě a málo osídlenými oblastmi není téměř patrný, nevybočuje z obecného principu **rozdílu mezi hustě a málo osídlenými oblastmi**; jednotlivé země se samozřejmě liší v proporcích těchto rozdílů, například tradiční zemědělské velmoci mají rozdíly patrnější, země decentralizované a vysoce vyvinuté vykazují rozdíly mírně slabší.

²¹ V uvedených tabulkách ČSÚ je hustota osídlení definována takto: 1) Lokalita s vysokou hustotou populace = lokalita s hustotou populace vyšší než 500 obyvatel na km² a celkovým počtem obyvatel nejméně 50.000

2) Lokalita se střední hustotou populace = lokalita s hustotou populace vyšší než 100 obyvatel na

km² a celkovým počtem obyvatel nejméně 50.000 a 3) Lokalita s nízkou hustotou populace = lokalita, která nepatří ani k lokalitě s vysokou hustotou populace ani k lokalitě se střední hustotou populace.

²² Jak vyplývá z tabulky „Vybavenost domácností osobním počítačem - ve 2.čtvrtletí 2006“, poměr je 28 % ku 11,1 % z domácností vybavených počítačem.

Ukazuje se tedy, že geografická lokace a ekonomická síla regionu mají souvislost s úrovní a kvalitou vybavení domácností ICT, které determinuje spektrum dosažitelných služeb a nástrojů. Velká sídla a ekonomicky silné regiony také přitahují investice do ICT a nabízejí více vzdělávacích a pracovních příležitostí v ICT sektoru. **Ekonomický potenciál a přístup ke vzdělávání jsou tedy významnými faktory ovlivňujícími digitální propast, jak ukáží následující kapitoly.**

Finance až na prvním místě

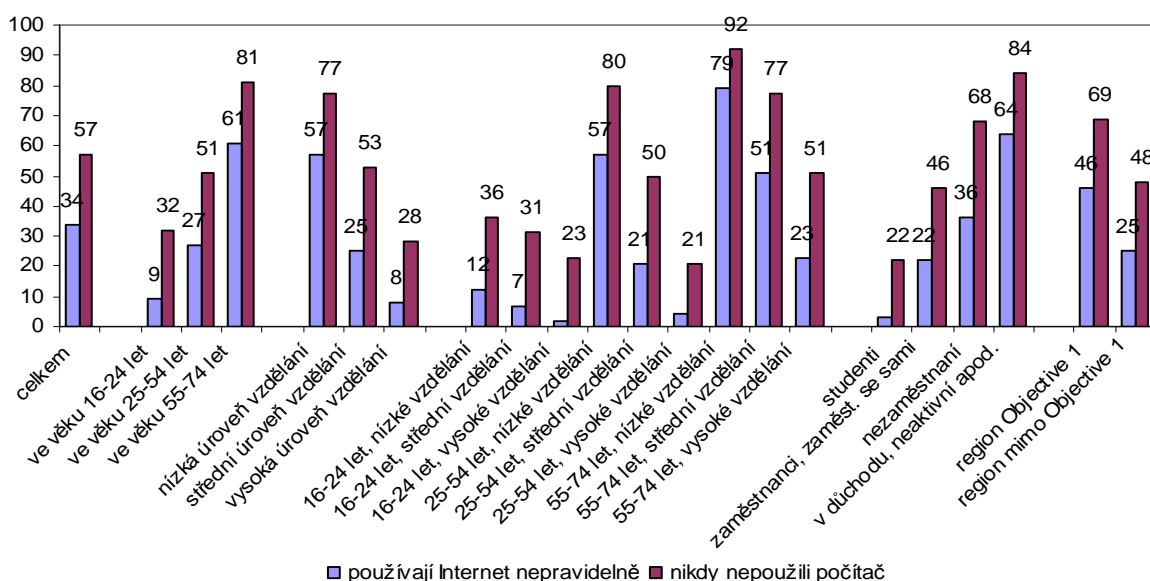
Český statistický úřad pravidelně zjišťuje důvody domácností vybavených počítačem proč se nepřipojily k internetu. Na prvním místě vždy figuruje bariéra v podobě vysokých poplatků a ceny za připojení, na dalším místě je uváděna skutečnost, že členové domácnosti mají k internetu přístup jinde, na třetím místě respondenti uvádějí nedostupnost požadované služby, dalším důvodem bývá fakt, že jedinci nevědí, k čemu by jim byl internet dobrý a na posledním místě bývá uváděn nedostatek znalostí. Toto šetření bylo provedeno opakovaně v letech 2004, 2005 a 2006 a pokaždé byly za největší bariéru připojení k internetu uváděny finanční důvody. Pro Českou republiku tedy stále platí obecný fakt, že **finanční bariéra je jednou z nejtěžších bariér v rozvoji ICT infrastruktury.**

V roce 2001 se Česká republika ve srovnání zemí OECD v cenách (v přepočtu na spotřební koš) za pevné připojení octla na posledním místě, úroveň, které dosáhla byla tehdy téměř třikrát horší než činil průměr zemí OECD. V posledních letech však velmi pozitivně působily především dva významné faktory: 1) došlo k postupnému uvolňování telekomunikačního trhu, rozvoji konkurence na telekomunikačním trhu a zavádění alternativních služeb, zvyšovaly se investice do programových nástrojů, internetového obsahu a služeb; a 2) v souvislosti se vstupem České republiky do EU byl přijat závazek výrazně snížit ceny za připojení k internetu a to do konce roku 2002. Obecně se totiž předpokládá, že existuje přímá spojitost mezi cenou za připojení, frekvencí využívání internetu a počtem jeho uživatelů. Země, které měly nižší ceny za připojení měly zároveň vyšší frekvenci využívání internetu a více uživatelů internetu.

Tím, že se zvyšuje kvalita ICT infrastruktury, může vznikat iluze, že se stírají rozdíly založené na ekonomické síle regionu či domácnosti. Stále více domácností je připojeno k internetu, v kandidátských a některých nově přitupivších zemích EU roste počet uživatelů internetu dokonce několikanásobně rychleji než v celé EU 25²³. Při podrobnějším pohledu však zjistíme, že se rozdíly pouze posunuly „o patro výše“ a patrně jsou tak například více u počtu domácností s vysokorychlostním připojením nebo u domácností s větším počtem PC. Ačkoliv přístup domácností k internetu roste a roste i jeho kvalita, jak jsme ukázali v předchozím textu, **ekonomická síla regionu a příjem domácnosti koreluje s úrovní připojení k internetu, využívání služeb internetu a tím i úrovní ICT znalostí.** Jak ukazuje následující graf shrnující výsledky šetření v pětadvaceti členských zemích EU o využívání ICT v domácnostech a u jednotlivců, v chudších oblastech EU 46 % lidí nikdy nepoužilo počítač, zatímco ve zbytku EU je to „pouze“ 25 %, podobný rozdíl se logicky vyskytuje i u používání internetu: zatímco v chudších oblastech 69 % obyvatel nepoužívá internet pravidelně (t.j. průměrně alespoň jednou týdně), v ostatních regionech EU je to o více než pětinu méně.

²³ Světová statistika uživatelů internetu (<http://www.internetworldstats.com/>) udává zajímavé srovnání: zatímco v celé EU 25 rostl počet uživatelů internetu v letech 2000-2006 v průměru o 157,5 %, v České republice to ve stejném období bylo 410 % a v Lotyšsku a Litvě to bylo ještě více (586 % a 443 %). Nejvyšší růst však mají kandidátské země: Bulharsko 411 %, Chorvatsko 625 %, Makedonie 1209 %, Rumunsko 517 % a Turecko 700 %. Růst v kandidátských zemích je tedy čtyřnásobně vyšší než v zemích EU 25.

Jedinci, kteří nikdy nepoužili počítač nebo internet (2005), EU-25

Zdroj: Eurostat, Community survey on ICT usage in households and by individuals, Graf: Statistics in Focus. How skilled are Europeans in using computers and the Internet? s. 3.

2.2 Kvalita přístupu k ICT a vzdělávání

Existuje vztah mezi kvalitou využívání ICT a sociálními nerovnostmi?

Jak ukázal předchozí text, nerovnosti v ICT infrastruktuře vznikají m.j. na základě omezení dané povahou regionu; aplikace hypotézy z úvodního textu o globálních trendech by znamenala, že v kombinaci s vybranými sociálními kategoriemi se budou tyto nerovnosti ještě zvyšovat. Následující text toto tvrzení ověřuje; zatím jsme hovořili o infrastrukturních a ekonomických bariérách a vlivu geografické lokace, nyní se zaměříme na **kategorie věku, pohlaví, postavení na trhu práce a úroveň vzdělání**. Naším cílem je obecně zjistit, kdo a jak ICT využívá, tedy zda se liší rozsah a kvalita využívání ICT u různých sociálních skupin, neboť míra kvality zapojení do informační společnosti předurčuje možnosti jedince či skupiny ovlivňovat vývoj společnosti, udržet si konkurenceschopnost a naplno využívat služeb a nástrojů, které ICT nabízí.

Frekvence užití jako indikátor kvality: více znamená lépe

Jedním ze statistických indikátorů, pomocí nichž můžeme odhadovat kvalitu využívání ICT, je **frekvence používání PC a internetu**. Má se totiž za to, že osoba, která použila internet jen několikrát a nahodile se příliš neliší od osoby, která jej nepoužila nikdy, neboť v obou případech je málo pravděpodobné, že by osoba měla vysoké znalosti ICT, používala tyto technologie ve svém profesním rozvoji, podnikání a že by tím pádem měla větší vliv na rozvoj informační společnosti. Z tohoto důvodu většina statistik rozlišuje frekvenci užívání PC a internetu poněkud jemněji než pouze v binárním módu ano/ne; zpravidla na uživatele, kteří užili danou službu za poslední tři měsíce alespoň jednou a dále dle četností užívání v rámci posledního měsíce.

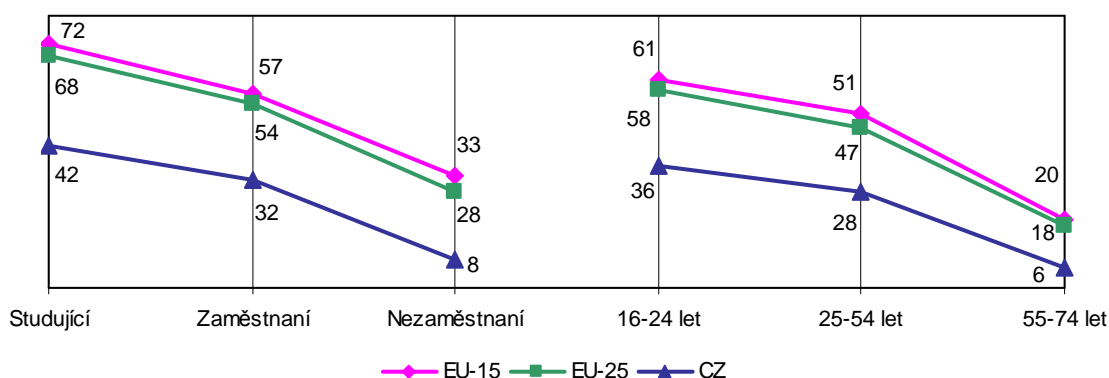
Nyní ověříme, zda kritérium **ekonomické síly regionu a geografické lokace** zesiluje rozdíly u jednotlivých sociálních skupin. Podle šetření ČSÚ o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2006 je v lokalitách s vysokou hustotou populace procento obyvatel, kteří někdy a nebo v posledních 3 měsících

použili internet o deset procentních bodů vyšší než u obyvatel lokalit s malou hustotou osídlení²⁴. Také pravidelných uživatelů počítače je více v oblastech s vyšší hustotou obyvatelstva. Studie EUROSTATu z roku 2006 potvrzuje, že se jedná o celoevropský problém: jak uvádí graf „*Jedinci, kteří nikdy nepoužili počítač nebo internet (2005), EU-25*“ v ekonomicky chudších oblastech EU je procento těch, kteří nikdy nepoužili počítač nebo internet téměř dvojnásobně vyšší než v ekonomicky silných oblastech²⁵. Empirická data ukazují, že **souvislost mezi frekvencí používání počítače a hustotou osídlení oblasti, ze které jedinec pochází, je obecně platná pro všechny země EU**: s výjimkou Lucemburska je v každé ze zemí EU až dvojnásobně vyšší počet každodenních uživatelů PC s lokalitách s vysokou hustotou obyvatelstva než v lokalitách s malou hustotou (viz příloha – Tabulka 4).

Daleko dramatičtější jsou však rozdíly ve frekvenci používání počítače a internetu v jednotlivých věkových skupinách. Jak bude ukázáno postupně u dalších indikátorů kvality, **nejohroženější skupinou jsou lidé nad 65 let**, kteří používají pravidelně počítač a internet dramaticky méně než ostatní věkové skupiny. Zatímco v polovině roku 2006 v Česku použilo 84 % resp. 77,7 % mladých (16-24 let) počítač resp. internet v posledních 3 měsících, bylo takových uživatelů nad 65 let pouze 7 % resp. 5,2 %. Křivka pravidelných uživatelů PC a internetu však klesá prudce dolů již po 55. roce věku jedince, což je poněkud alarmující fakt, neboť u této skupiny ještě předpokládáme aktivní účast na trhu práce. Z tohoto důvodu je tedy důležité poznamenat, že rovněž věková skupina 45-54 let vykazuje větší odstup od mladších ročníků ve frekvenci používání PC a internetu.

Zcela identický vzorec sledujeme u zemí EU, kde **nejvyšší frekvenci používání počítačů a internetu a nejvyšší procento takových uživatelů nalézáme ve věkové skupině 16-24 let, nejnižší frekvenci i počet uživatelů pak u jedinců nad 65 let, po 55. roce věku počet pravidelných uživatelů ICT prudce klesá**, přičemž výraznější pokles zaznamenáváme již u skupiny nad 45 let (viz. příloha - Tabulka 5). Mírněji se tento věkový rozdíl objevuje u zemí, které jsme již několikrát zmiňovali jako vysoce vyspělé z hlediska ICT infrastruktury (Dánsko, Nizozemí), ovšem i v těchto zemích se rozdíl mezi věkovými skupinami projevuje. Oproti tomu v zemích jižní Evropy a Pobaltí vypadává skupina občanů nad 55 let z účasti na informační společnosti téměř úplně.

Pravidelní uživatelé osobního počítače podle věku a postavení na trhu práce (2005)

Zdroj: Eurostat

²⁴ Někdy použili internet 53,3% obyvatel hustě osídlených oblastí oproti 42,9% obyvatel málo osídlených oblastí; internet použili v posledních 3 měsících 46,9% obyvatel hustě osídlených oblastí a pouze 36,4% obyvatel málo osídlených oblastí. Podrobná tabulka viz. Šetření ČSÚ o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci 2006, tabulka č. 18 „Použití internetu jednotlivci“ viz. [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/FE00264C6F/\\$File/97010618.xls](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/FE00264C6F/$File/97010618.xls).

²⁵ EUROSTAT, str. 2

Rozdíly mezi věkovými skupinami však zřejmě utužuje **postavení jedinců na trhu práce**, předpokládá se totiž, že mladší ročníky dosud navštěvují školu, kde mají nejen přístup k patřičnému ICT vybavení, ale jsou také studijními povinnostmi a přípravou na povolání stimulováni s ICT pracovat. Skupina ve věku 25-44 je velmi pravděpodobně aktivní skupinou na trhu práce (zaměstnanci, zaměstnavatelé) a tudíž je zde opět vyšší šance přístupu a motivaci k používání ICT. Věková skupina nad 45 let, u které zaznamenáváme první prudký pokles ve frekvenci a míře užívání ICT, je skupina nejspíše ohrožená nezaměstnaností, toto ohrožení se zvyšuje s věkem – ještě prudší pokles užívání ICT pak shodně zaznamenáváme u skupiny nad 55 let. Lidé nad 65 let jsou nejspíše lidé neaktivní na trhu práce (v důchodovém věku), tedy opět skupina se zhoršenými možnostmi a nízkou motivací k pravidelnému používání ICT. Tento předpoklad potvrzují data EUROSTATu, která ukazují, že **lidé v důchodu a nezaměstnaní jsou nejméně zastoupeni mezi pravidelnými uživateli PC a internetu**; křivka poklesu oproti skupině ekonomicky aktivních a studentů je téměř identická s křivkou poklesu užívání ICT u odpovídajících věkových skupin (viz příloha – Tabulka 5 a Tabulka 6)

Z toho vyplývají dva hlavní závěry: 1) vybavení domácností počítači a připojením k internetu samo o sobě nestačí, jedinec potřebuje mít důvody, motivaci ICT používat pro práci, vzdělávání, získávání informací, orientaci, odpočinek nebo zábavu; pro zvyšování informační gramotnosti populace a zamezování digitální propasti je tedy nezbytné zajistit přístup k ICT také mimo domov, ve škole a zaměstnání k němu mají přístup zřejmě méně ohrožené skupiny, svoje opodstatnění tedy stále mají veřejná přístupová místa, např. knihovny a to především v zemích se slabší ICT infrastrukturou a v chudších regionech; a 2) portály sloužící nezaměstnaným k vyhledávání pracovních příležitostí, orientaci na pracovním trhu nebo vyhledání potřebného kurzu či znalostí musí počítat s faktem, že tři čtvrtiny jejich potenciálních klientů patří k tzv. off-line populaci; programy pro tyto skupiny obyvatel tedy musí být šité na míru možnostem starších a/nebo nezaměstnaných či neaktivních lidí.

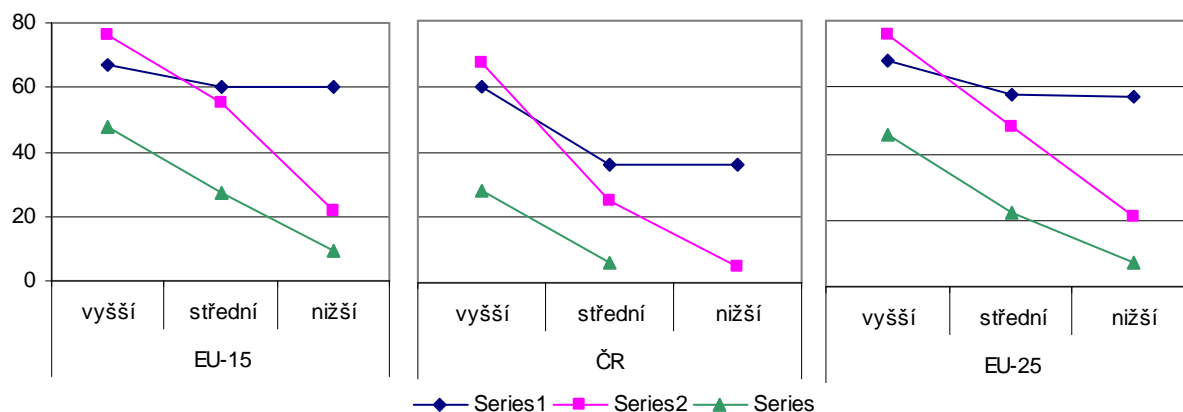
Kdo nic neví, neví, že nic neví

Výše uvedené závěry provokují k velmi důležité otázce na nejlepší strategie překonání digitální propasti, zastavení spirály, která uvedené sociální skupiny stahuje do propasti totálního vyloučení z informační společnosti. Jak již naznačil obecný úvod, pro síťovou společnost platí, že ti, co se nacházejí na jejím okraji, jsou de facto předurčení k úplnému vyloučení, nebudou-li velmi rychle vtaženi dovnitř. Ptání se po účinných způsobech, jak tomuto zabránit úzce souvisí s velmi významným indikátorem pohledu na tyto skupiny – **výší dosaženého vzdělání a možnostmi a schopnostmi získat a doplňovat si dovednosti v oblasti ICT**. Nebude žádným překvapením – bohužel – že pohled prismatem výše uvedeného indikátoru ukazuje velmi zřetelný předěl mezi lidmi s nižším a lidmi s vyšším vzděláním (obecně). Napříč všemi statistikami, analýzami a studii platí neoddiskutovatelné pravidlo: **čím nižší vzdělání, tím nižší účast na informační společnosti**.

Souvislost mezi věkem, dosaženým vzděláním a možnostmi a schopnostmi získat a doplňovat si dovednosti obecně (tedy nejen v oblasti ICT) dokázala analýza britské výzkumné a konzultační firmy Ecotec z prosince 2005 zaměřená na dostupnost vzdělávání a tréninku v Evropě. Zjištění, týkající se dostupnosti vzdělávání dospělých, ukazují, že zatímco evropské lídři jako je Dánsko nebo Švédsko mají 30% vzdělávajících se dospělých, většina zemí EU má problém dosáhnout pětiprocentní hranice, to už ani nemluvě o faktu, že jedním z Lisabonských cílů bylo dosažení 12,5 procentní hranice. **Participace dospělých na vzdělávání se však liší podle stupně dosaženého vzdělání; lidé s nižším vzděláním představují 23 % zatímco lidé s vyšším vzděláním 69 % těch, kteří participují na**

vzdělávání dospělých. Lidé ve věku 25-34 let se vzdělávají více (50 %) než lidé ve věku 55-64 let (30 %)²⁶.

Uživatelé osobního počítače, kteří za poslední 3 měsíce užívali počítač nejméně 1x denně podle věku a dosaženého vzdělání (2005)

Zdroj: Eurostat

Vztah mezi výší dosaženého vzdělání, věkem a frekvencí používání PC ukazuje výše uvedený graf, který odhaluje, že čím nižšího vzdělání a vyššího věku jedinec dosáhl, tím méně pravděpodobněji bude patřit do skupiny pravidelných uživatelů osobního počítače. Nižší vzdělání je handicapem pro všechny věkové skupiny, nejméně pro mladé lidi do 24 let věku, pro všechny ostatní je však výše dosaženého vzdělání skutečně významná. Ve srovnání s průměrem zemí EU je zřejmé, že **v České republice je odstup mezi mladými vzdělanými a staršími méně vzdělanými osobami mnohem hlubší**. Kromě toho je v ČR oproti průměru zemí EU hlubší **propast i mezi lidmi se středním vzděláním a lidmi s vyšším vzděláním**. (viz. příloha – Tabulka 6).

Z výše uvedeného můžeme usuzovat, že **získání ICT dovedností a tím i větší motivace k jejich pravidelnému používání (kdekoliv vč. doma), je determinováno především aktivitou na trhu práce**: charakter zaměstnání do jisté míry určuje, zda bude jednotlivce dále vzděláván v ICT dovednostech a zda a na jaké úrovni bude s těmito technologiemi vůbec pracovat. Ukazuje se totiž, že ne všichni zaměstnanci ve firmě mají možnost pracovat s počítačem, natož pak mají přístup k internetu. V ročence Lidské zdroje v České republice 2003 jsme například uvedli, že *v Dánsku a Finsku, mělo v roce 2001 80 % resp. 84 % firem s více než 5 zaměstnanci přístup na internet, avšak pouze 40 % resp. 44 % jejich zaměstnanců používalo počítač a přístup na internet. V České republice mělo v roce 2001 sice 86 % firem s více než deseti zaměstnanci přístup na internet, ovšem pouze asi třetina jejich zaměstnanců používala počítač a pouze 17 % zaměstnanců těchto firem mělo přístup na web*²⁷. K tomu nutno poznamenat, že také záleží na sektoru, ve kterém firma podniká a velikosti firmy. Větší a na zpracování dat a služby zaměřené firmy mají logicky kvalitnější přístup na internet, mají pravděpodobněji WWW stránky a častěji používají nástroje elektronického obchodu. S tím pak dále souvisí úroveň a rozsah vzdělávání jejich zaměstnanců směrem k počítačové a informační gramotnosti.

Rozdíl v přístupu k ICT vzdělávání založený na postavení jedince na trhu práce však většina vyspělých zemí EU dorovná pomocí různých vzdělávacích programů pro nezaměstnané a jinak vyloučené skupiny. Zatímco v České republice si počítačovou gramotnost zvyšuje

²⁶ Study on Access to Education and Training –Tender No EAC/38/04, Lot 1, str. vii.

²⁷ Jedličková, 2004: str. 42.

tříkrát více zaměstnaných než nezaměstnaných²⁸, ve vyspělých zemích EU je tento rozdíl podstatně nižší, přičemž ve většině z nich se pohybuje kolem 0-3 procentních bodů. Jiný pohled na tatož data navíc odhaluje fakt, že se v České republice vzdělává žalostně málo nezaměstnaných – zatímco v celé EU 25 je to 18,4 %, Česká republika s necelými pěti procenty těch, kteří se vzdělávali v oblasti počítačů v roce 2005 s řad nezaměstnaných patří mezi nejhorší státy EU, v tabulce za ní se nachází pouze Slovensko s 3,5 %, Litva s 2,8 % a Maďarsko s 0,8 % (viz tabulka níže).

Tabulka: Účastníci počítačových kurzů podle postavení na trhu práce a výše dosaženého vzdělání (2005)

	CELKEM	Zaměstnaní	Nezam.	Neaktivní	Nižší střední a nižší vzdělání (ISCED 0-2)	Střední a vyšší střední vzdělání (ISCED 3-4)	Vyšší vzdělání (ISCED 5-6)
EU-25	19,4	23,6	18,4	8,6	5,9	20,1	44,5
BE	15,7	19,9	17,3	5,7	4,6	14,1	32,7
CZ	12,4	15,5	4,9	3,8	1,3	9,5	42,4
DK	42,4	45,6	44	28,2	21,4	36,9	63,1
DE	22,7	27,2	18,5	10,5	5,3	19,4	42,9
EE	10,3	13	5,8	2,4	1	7,3	19,6
GR	6,6	8,3	7,8	2,2	0,5	6,5	21,3
ES	7,2	8,5	9,3	3,3	1,6	8,3	19
FR	28,1	33,5	32,5	10,4	10,1	25,1	62,1
IE	19	22,4	17,5	9,7	5,1	18,2	39,8
IT	24,4	31,6	24,2	10,9	8,7	37	59,8
CY	14,9	18,1	12,7	3,4	0,8	8,8	38,6
LV	14	18,2	8,4	3,1	1,7	10,4	38,7
LT	8,9	11,2	2,8	2	0,3	3,7	28,2
LU	47,1	53,9	52,1	29,6	17,1	55,4	77,4
HU	2,8	3,9	0,8	0,7	0,2	1,8	11,1
MT	19,1	24,8	19,9	11,1	12,3	42,9	48,7
NL	16,7	18,8	21,3	9,6	7,7	15,7	29,2
AT	16,6	19	15,5	9,6	6,4	16,5	31,4
PL	10,7	15,4	5,4	2,6	0,3	6,4	45
PT	16,1	18,8	16	6	5,4	44,1	64
SI	29,9	36,7	30,6	10,5	5,2	27,4	68,7
SK	12,2	16,4	3,5	3,3	1	9	46
FI	27,8	32	24,6	12,9	11,3	24,4	44,5
SE	38,1	39,2	32,2	33,3	17,7	34,3	57,4

Zdroj: Eurostat

Pohled na druhou část výše uvedené tabulky ukazuje, že mnohem větší je rozdíl v počtu vzdělávajících se v oblasti počítačových dovedností z hlediska **dosaženého vzdělání**. Zatímco lidí s maturitou se v České republice vzdělává alespoň pětina a vysokoškolsky vzdělaných téměř polovina, **lidí bez maturity se nejen v ČR vzdělává žalostně málo**. V EU25 se v roce 2005 vzdělávalo pouze 5,9 % jedinců s úrovní vzdělání odpovídající ISCED 0-2, ale již 20,1 % s úrovní ISCED 3-4 a 44,5 % s úrovní dosaženého vzdělání 5-6 dle klasifikace ISCED (viz. tabulka výše).

Na tomto místě je však velmi důležité poznamenat, že **vzdělávání v oblasti počítačových dovedností má různé formy, které více nebo méně vyhovují skupinám osob určených věkem, pohlavím a dosaženým vzděláním**. Vycházíme zde z obecné hypotézy, že **nejvíce se člověk učí z úkolů a zkušeností během pracovní činnosti nebo příkladem od jiných osob**,

²⁸ Podobně nepříznivý poměr nalzáme u většiny nových členských zemí, pouze s výjimkou Slovinska, kde uvedený poměr dosahuje hodnot 37% vzdělávajících se zaměstnaných ku 31% procentům vzdělávajících se nezaměstnaných.

nejméně pak z formalizovaných školení a tréninků²⁹. Studie EUROSTATu například zjistila, že lidé nejčastěji získávají počítačové dovednosti neformální a ad hoc cestou: 59 % uživatelů počítače se nejspíše učí od kolegů a známých, 58 % pomáhá samostudium a učení se příkladem (learning-by-doing), zatímco např. pouze 15 % získalo počítačové dovednosti na školeních, kterých se zúčastnili z vlastní iniciativy³⁰.

Nedávné šetření ČSÚ přináší podobný obrázek: nejčastěji se lidé učí počítačové dovednosti samostudiem (necelých 44 %), ve škole 40 %, na kurzu iniciovaném zaměstnavatelem 27,6 % a na kurzu z vlastní iniciativy pak 16,2 %. Z toho tedy lze usuzovat, že zřejmě přijatelnější formou zvyšování ICT dovedností u dospělých je neformální pomoc kolegů a známých, učení se při práci a samostudium než formalizovaný počítačový kurz ve školicím středisku. Toto obecné tvrzení je však nutné nahlížet optikou potřeb různých sociálních skupin, např. skupin určených pohlavím, dosavadními zkušenostmi s ICT a výší dosaženého vzdělání. Rozhodně nebude překvapením, že **lidé méně vzdělaní se daleko více vyhýbají formalizovaným způsobům vzdělávání (školení, kurz) než lidé s vyšším vzděláním a mladší ročníky (16-24 let)**. Vysvětlit to lze zřejmě tím, že lidé nižšího vzdělání nemají příliš dobré vzpomínky a pozitivní zkušenost s formálním vzděláváním a proto daleko méně ochotně půjdou „zpět do školních lavic“. Ještě zajímavější je však rozdíl mezi pohlavími: u žen je vzdělávání formálnějšího charakteru o něco více častější než u mužů, kteří naopak více než ženy získávají počítačové znalosti neformálními cestami, především samostudiem knih a CD-ROMů a učením se při práci (learning by doing). Poměrně podstatnou poznámku lze uvést také o rozdílu na základě již dosažených počítačových znalostí: ti, kteří mají relativně vysoké znalosti ICT je zřejmě získali především neformálními cestami, zatímco lidé s nižšími znalostmi počítačů používají samostudium a učení se při práci daleko méně. Zatímco obecně v EU nemá způsob získávání počítačových znalostí souvislost s velikostí sídla či ekonomickou silou regionu, počítačové znalosti jako takové jsou rozloženy nerovnoměrně. Podle šetření ČSÚ žádné znalosti práce s internetem má o deset procentních bodů více obyvatel v lokalitách s malou hustotou populace než v lokalitách s vysokou hustotou, zatímco úroveň znalostí stoupá u obyvatel hustě osídlených lokalit ČR.

Vraťme se nyní k důvodům, pro které si domácnosti vybavené PC dosud nepořídily připojení k internetu. Vezmeme-li v úvahu výše uvedené skutečnosti, musel by být nejčastějším důvodem právě nedostatek vědomostí, jenže digitální propast nelze tak jednoduše matematicky modelovat pouze na základě odpovědí získaných v dotazníkových šetřeních. Předpřipravené odpovědi mohou respondenty ovlivňovat, otevřené otázky jsou zase pastí pro vyhodnocovatele, navíc mohou mít respondenti různé strategie pro volbu té či oné odpovědi, např. tvrzení, že služba není dostupná může znamenat, že dostupná skutečně není, ale zrovna tak se může jednat o pouhou nevědomost, že služba vůbec existuje atp. Šetření ČSÚ o ICT v domácnostech a jejich využívání jednotlivci se na tuto otázku dotazuje opakovaně a opakovaně se důvod pro nepořízení internetu „nedostatek znalostí jak s internetem pracovat“ nachází na posledním nebo předposledním místě z 5-6 nabízených odpovědí³¹. Za nejčastější důvod, jak jsme již uvedli, udávají domácnosti ekonomické podmínky (vysoká cena a poplatky za připojení) a případně skutečnost, že mají k internetu přístup odjinud.

²⁹ Center for Creative Leadership, cit. podle přednášky Z. Palána 10.10. 2006 na setkání k problematice RLZ v krajích ČR, Karlovy Vary

³⁰ EUROSTAT, 2006: str. 6.

³¹ ČSÚ, Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci 2004,2005,2006. Mezi nabízené důvody pro nepořízení si internetu jsou zařazovány možnosti: 1. připojení jinde, 2. nevíme, k čemu by nám internet byl, nemáme pro něj využití, 3. vysoké poplatky za připojení, 4. vysoké náklady na vybavení, 5. jiné důvody, 6. nemožnost připojit se způsobem, jakým chceme a 7. nedostatek znalostí. Pořadí je určeno podle četnosti výskytu takové odpovědi v posledním šetření provedeném v červnu 2006.

Nabízí se odpověď založená na principu podobném uspokojování základních potřeb člověka: nejdříve musí mít domácnost nebo jednotlivec uspokojivé ekonomické podmínky, pak jej zajímá infrastrukturní zabezpečení (dostupnost a kvalita ICT a nabízených služeb) a až na nejvyšším místě pomyslné hierarchie ICT potřeb se nachází vzdělávání a znalosti. Tomuto jednoduchému vysvětlení by skutečně odpovídalo pořadí důležitosti bariér, jaké domácnosti uvádějí jako důvod, proč dosud nevyužívají připojení k internetu.

Na jednu stranu bychom mohli konstatovat, že nelze přeceňovat význam vzdělávání a dovedností, nejsou-li v regionu přijatelné podmínky pro pořízení základního vybavení ICT a není-li vyvinuta dostatečná infrastruktura. To potvrzují i výsledky šetření o důvodech nepřipojení k internetu, která dokládají, že ekonomická a infrastrukturní bariéra je stále přetrvávajícím problémem.

Na druhou stranu však poznamenáváme, že uvedená šetření se zaměřovala na domácnosti, které již do ICT investovaly pořízením PC, a zřejmě tak předpokládala, že takové domácnosti uvedou důvody spíše směřující k odhalení bariér souvisejících s motivací a schopnostmi takovou investici dále zhodnotit. Jinými slovy, byl zde předpoklad, že domácnostem budou chybět důvody a schopnosti internet využít než finance na jeho pořízení. Zdá se, že tomu skutečně tak bude navzdory procentům v tabulkách, neboť jedním z často uváděných důvodů je také sdělení, že si tázaný neuvědomuje, „k čemu by mu vlastně internet byl dobrý“. Jinými slovy, nedovede si představit, jak by jej efektivně využil, nemá pro něj ve svém životě uplatnění, není jeho prioritou. Uvedení tohoto důvodu však můžeme interpretovat také tak, že jedinec prostě neví o službách a příležitostech, které mu internet může nabídnout, tedy nemá dostatečné znalosti a zřejmě jej ani nic nemotivuje k tomu, aby na tomto stavu něco změnil. Studie EUROSTATu shodně se šetřením ČSÚ ukazuje, že častěji jsou ICT vybavené a k internetu připojené domácnosti s dětmi. To by nahrávalo uvedené domněnce, že **důležitým spouštěčem investic do ICT je motivace**: u studentů a ekonomicky aktivních jsme sledovali, že ICT využívají častěji zřejmě v souvislosti se studijními a pracovními povinnostmi, u domácností s dětmi předpokládáme, že motivátorem jsou nejspíše tito školou povinní členové domácnosti.

Motivace tedy může mít různé zdroje a ne všechny musí být nutně uvědomované. Proto nízká frekvence výskytu uvědomované bariéry „nedostatku znalostí jak s internetem pracovat“ nemusí vypovídat o skutečném stavu znalostí jedinců v oblasti využití ICT. Nakonec, *čím víc vím, tím víc vím, že nic nevím*, může platit zrovna tak obráceně: **kdo o internetu nic neví, ani nemůže vědět, že o něm nic neví**.

Nevidíme je, neslyšíme je, mnoho o nich nevíme: zdravotně postižení

Zatímco se většina výše pojmenovaných rozdílů přenesla do roviny kvality přístupu k ICT a pestrosti palety možností při jejich využívání, lidé, kteří nevidí, neslyší, nemluví a nebo mají ztížené podmínky pohybu či orientace, často nemohou překročit ani elementární podmínku vstupu do informační společnosti: tedy možnost ICT vůbec nějakým způsobem použít. Ačkoliv se o tělesně a duševně hendikepovaných hodně mluví, víme o jejich potřebách spojených s používáním ICT jen velmi málo a to nejen na individuální úrovni, ale dokonce i na úrovni národní.

Evropská komise nedávno zveřejnila Závěrečnou zprávu, kterou vypracovala podskupina Inclusive Communications Subgroup (INCOM final report³²), která je součástí Communication Committee, nezávislé expertní skupiny Evropské komise, Ředitelství pro informační společnost. Závěrečná zpráva INCOM na prvním místě konstatuje zjištění velmi

³² Incom Report, 2006.

zřetelného **nedostatku informací a povědomí o skutečné situaci hendikepovaných** a později navrhuje větší osvětu šířením dobrých zkušeností a osvědčených praktik. Nedostatek znalostí o situaci hendikepovaných totiž má za vinu fakt, že konkrétní programy a projekty pak neumí správně s těmito lidmi zacházet, nezahrnují je buď vůbec a nebo jim neumí nabídnout takové služby a nástroje, které by byly skutečně šity na míru jejich potřebám³³. Není proto divu, že smutným závěrem zmíněného reportu je fakt, že **hendikepovaní jsou stále znevýhodněni ve smyslu dostupnosti, možnosti výběru, kvality a ceny při užívání telekomunikačních služeb**. Konkrétně to například znamená, že hendikepovaní nemají ve všech členských zemích stejný přístup k Evropskému nouzovému číslu 112³⁴ nebo veřejným telefonním stanicím, neboť některá postižení vyžadují speciální úpravu telefonu, např. pro hluché a/nebo němé je potřeba tzv. textového telefonu, pro slepé je potřeba buď braillovského řádku (hmatového výstupu) a nebo hlasového výstupu (to platí pro ICT obecně).

Ačkoliv se v projektech EU vyžaduje vstřícnost těmto postižením např. při výrobě telekomunikačních a informačních zařízení, programových nástrojů, webovských stránek, knihoven a nebo jiných informačních služeb, jen velmi málo z nástrojů a služeb ICT, které jsou dostupné většinovému uživateli, mohou hendikepovaní použít. Například Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR testovala v roce 2006 v rámci soutěže „Byt vidět“ WWW prezentace neziskových organizací, které se samy do této soutěže přihlásily. Ze 46 testovaných mělo 34 webů dostupnost silně zhoršenou a 8 jich dokonce bylo vyhodnoceno jako zcela nedostupných³⁵. V oblasti bezbariérovosti webových prezentací by měly jít příkladem především státní a veřejné instituce, jeden namátkový test provedený v roce 2003³⁶ však odhalil, že jejich WWW stránky vykazovaly řadu nedostatků a z vybraných WWW stránek ministerstev, krajů nebo obcí nebyla nalezena ani jedna, která by nevykazovala alespoň nějaké prohřešky proti bezbariérovosti³⁷.

Situace překvapivě není o mnoho lepší ani několik let od nastartování speciálního programu EU eAccessibility; v roce 2006 provedl Český statistický úřad šetření obsahu webových stránek ve veřejné správě v rámci průzkumu „Poskytování informací a služeb na webových stránkách veřejné správy“³⁸, kdy zařadil i nový ukazatel, přístupnost stránek pro těžce zrakově postižené uživatele. Zkoumáno bylo celkem 245 WWW prezentací úřadů ústřední státní správy, krajů a obcí s rozšířenou působností. Pouze 9 z nich ČSÚ vyhodnotil jako blind friendly, což představuje pouhých 9 %. Situace se pomalu zlepšuje, „blind-friendliness“ webu

³³ Velmi stručně, ve vztahu k používání ICT, lze říci, že slabozrací jsou schopni číst pouze malou část stránky (při použití SW lupy), vyžadují dobře rozlišitelné znaky a číslice na přístrojích, nevidomí získávají informace pomocí hmatového (braillovský řádek) nebo hlasového výstupu a z webu získají pouze textovou část informace, kterou čtou lineárně; hluchí/němí potřebují převádět hlasovou komunikaci na textovou nebo obecně vizuální; některá tělesná postižení vyžadují komunikaci s počítačem pouze pomocí klávesnice nebo dokonce pouze hlasem, případně jinými zařízeními uzpůsobenými na konkrétní typ postižení; lidé s poruchami učení a soustředění většinou vyžadují přehlednou, jasnou navigaci, srozumitelný, snadno čitelný text, rozlišitelné body, jednoduchou obsluhu. Toto je zde uvedeno pouze pro rychlou představu, každý z uvedených typů postižení má dále svá specifika (rozsah, kombinace, oblast zasažení) a je proto těžké generalizovat.

³⁴ Některá postižení vyžadují komunikaci nejen hlasem, ale také obrazem, textem příp. jejich kombinací a je proto třeba speciálního vybavení na straně volajícího vč. např. přednaprogramovaných zpráv. Na straně call centra je potřeba speciálního vybavení pro operátory a odpovídajícího technického vybavení.

³⁵ Soutěž probíhá na známých stránkách věnovaných metodice, jak vytvářet tzv. blind-friendly weby (www.blindfriendly.cz), výsledky soutěže viz. <http://www.blindfriendly.cz/doc/byt-videt-2006.pdf>

³⁶ Test publikoval server Lupa, postupně vyšly články o přístupnosti webů ministerstev (<http://www.lupa.cz/clanky/pristupnost-webu-statni-spravy-test-prvni/>), krajů (<http://www.lupa.cz/clanky/pristupnost-webu-statni-spravy-test-druhy/>) a obcí (<http://www.lupa.cz/clanky/pristupnost-webu-statni-spravy-test-treti-a-posledni/>). Špinar, 2003.

³⁷ V případě testování stránek NNO provedeném Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých ČR byla použita metodika, kterou tato organizace sama vydává, s názvem „Dokumentace zásad přístupnosti webových stránek pro těžce zrakově postižené uživatele“. Na serveru LUPA vycházelo testování z metodiky WCAG (Web Content Accessibility Guidelines) Doporučované sdružením W3C a navržené iniciativou WAI (Web Access Initiative). V obou případech mají metodiky konkrétní zásady rozdělené do několika skupin podle priorit, tedy stupně důležitosti: např. nesplnění zásad s nejvyšší prioritou zpravidla znamená, že web není pro nevidomé vůbec čitelný, nesplnění zásad s nižší prioritou snižuje možnosti orientace, okrádá nevidomé o část informací, případně není čtení webu pro něj pohodlné.

³⁸ http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/poskytovani_informaci_a_sluzeb_na_webovych_strankach_veverejne_spravy_v_roce_2006

začíná být chápána jako značka jeho kvality a mnohé WWW stránky se chlubí testem na bezbariérovost – ta se ovšem týká pouze potřeb slepých občanů, ostatní handicapy jsou málo známé z hlediska jejich skutečných potřeb při užívání ICT a zajištění bezbariérovosti bývá v některých případech dosti náročné. Z těchto důvodů je zatím plná bezbariérovost ICT tak vzdáleným ideálem, že o něm nemluví raději ani oficiální politiky (viz. kapitola 4).

3. Nerovnosti a dynamika jejich prohlubování: možnosti řešení

Analýza vybraných ukazatelů rozvoje informační společnosti ukázala, že nerovnosti a především jejich obecný vzorec přetrvávají navzdory pokroku ve vývoji informačních a komunikačních technologií. Ačkoliv by se mohlo na první pohled zdát, že nerovnosti mizí neboť se snižují původně dramatické rozdíly mezi jednotlivými skupinami (především rozdíly mezi pohlavími, ostatní rozdíly de facto přetrvávají) a regiony (noví členové EU sice kopírují trendy EU-15, avšak žádná z nich nedosahuje nad průměr těchto vyspělých zemí v žádném ze sledovaných ukazatelů) a současně stoupají absolutní čísla, obecný vzorec, tedy že ztížené podmínky mají starší, méně vzdělaní, nezaměstnaní lidé ženského pohlaví s chudších regionů planety, bohužel nadále přetrvává. Kromě toho zůstává – zejména pro méně vyspělé země – v platnosti handicap ekonomické síly regionu, kupní síly a výše nákladů na investice do ICT infrastruktury a potřebného vzdělávání.

Nejvíce znepokojivým zjištěním je skutečnost, že se v některých pohledech ještě více vzdalují nejvíce diskriminované skupiny od těch, které na rozvoji informační společnosti naopak nejvíce profitují, v méně rozvinutých zemích je navíc tento odstup značně nevyvážený: stojí proti sobě poměrně malá elita, zbytek společnosti z profitu na informační společnosti téměř odpadá (to platí zejm. u skupiny mladých lidí s vyšším vzděláním vs. zbytek obyvatelstva). Ke skupinám nejvíce ohroženým sociální exkluzí patří zejména starší, zdravotně či mentálně postižené a nízkokvalifikované osoby. Pokud se k některému z těchto omezení navíc přidá další diskriminační kategorie případně kombinace (například pohlaví, ekonomická síla regionu), pak je propad oproti ostatním skupinám ještě vyšší.

Existuje účinný způsob, jak zabránit prohlubování digitální propasti? Jak ukázaly některé uvedené analýzy, pozitivní vliv zřejmě mají dobře namířené politiky a intervence, které napravují nerovný přístup různých skupin k ICT (podrobněji viz kapitola 4). Tyto politiky však musí umět velmi pružně reagovat na vývoj oblasti a spíše než plošně investovat (což zřejmě znamená, že tyto investice nejlépe přijímají ti nejvyvinutější a tedy jim paradoxně zvyšují úroveň na úkor ostatních) je vhodné lokálně intervenovat podle konkrétních a specifických potřeb regionů či jednotlivců. Ukazuje se totiž jako zrádné posuzovat vývoj věcí pouze na základě srovnávání určitého indikátoru s minulostí, v rozvoji ICT se totiž vždy bude tento indikátor jevit jako zlepšující se; problém je však v tom, že se mezitím mohla digitální propast projevit o kousek dál, jako to například pozorujeme u typu připojení k internetu: zatímco v roce 2000 jsme měřili počet domácností vybavených PC a připojením k internetu, v roce 2005 se již ptáme, jaký typ připojení domácnost vlastní. Snad brzy již použijeme ještě jemnější optiku a budeme zkoumat kvalitu softwarového a hardwarového vybavení domácností, tedy například úroveň zabezpečení, aktuálnost a legálnost používaného SW, další síťová zařízení (sdílený HW, propojení HW zařízení do sítě, sdílení a přenos dat), stáří HW vybavení apod.

Tento požadavek jemnějšího pohledu na kvalitu dostupnosti a znalostí ICT má totiž velmi důležitý cíl: ukazuje nám, kdo se skutečně aktivně podílí na rozvoji informační společnosti, kdo určuje vývoj technologií, jejich masové rozšíření, preferenci určitých služeb a jejich konfigurace, cenové balíčky, investice do ICT atd. Jak již bylo uvedeno v obecném úvodu, ti, kteří vytvářejí hodnoty pro druhé totiž ve skutečnosti nejen neprofitují, ale navíc ještě ztrácí, neboť od sebe vzdalují skupinu, k jejímuž bohatství přispívají. Stačí nám pak s tímto vědomím ujištění, že stoupá počet připojených domácností či uživatelů počítačů? **Mnozí z těch, které máme tendenci – na základě věrohodných statistik – zařazovat do informační společnosti, totiž mohou být ve skutečnosti z této společnosti vyloučení.** Jemnější studování kvality používání ICT a také pohled zaměřený nejen do minulosti nám

tedy může pomoci včas odhalit tyto potenciálně vyloučené skupiny. Řečeno jinak, naše pozornost se nesoustřeďuje pouze na ty, kteří již vyloučení jsou, ale také na ty, kteří by vyloučení být mohli.

3.1 Složitý problém nemívá jednoduchá řešení

Naše analýza nejen potvrdila platnost vybraných kategorií jako těch, které vytvářejí bariéry (věk, dosažené vzdělání, postavení na trhu práce, pohlaví, ekonomická síla regionu, velikost sídla), ale navíc odhalila i jejich posilování při kombinaci těchto kategorií. Většina intervencí, které se budou snažit tento stav napravit, musí počítat s tím, že nezmění původní kategorii, nestírají její vliv, ale pouze vyrovnávají šance těch, kteří se v této kategorii nacházejí s těmi, kteří jsou mimo ni. Z toho například vyplývá důležitá skutečnost, kterou potvrdilo jedno z našich pozorování, totiž, že co je dobré pro jednu skupinu nemusí být vůbec účinné a nebo přijatelné pro druhou. Ačkoliv nám tedy různé pohledy na příčiny vzniku digitální propasti shodně ukázaly důležitost vzdělání při zlepšování integrace vyloučených skupin do informační společnosti, není vůbec samozřejmé, že stejný způsob vzdělávání přinese stejný efekt napříč různými sociálními skupinami. Kromě toho se zdá, že jeden z nejčastějších způsobů zvyšování počítačové gramotnosti, školení, je zároveň nejméně přijatelný a nejméně účinný u skupin, kterým nejvíce hrozí vyloučení z informační společnosti. Jinými slovy, protěžování počítačových kurzů na úkor jiných způsobů vzdělávání dospělých v oblasti ICT povede ke zvyšování gramotnosti u těch, kteří to z pohledu tohoto textu nejméně potřebují a tedy ve svém důsledku plošná počítačová školení bez možnosti alternativ a citlivějšího uzpůsobení potřebám různých sociálních skupin paradoxně povede k prohlubování digitální propasti (ačkoliv bude více osob vyškoleny).

Nesmíme si však představovat, že jednorázová intervence – byť v podobě velmi účinného, na míru šitého vzdělávacího programu – srovná problém jednou provždy. Člověk se učí celý život, vědomosti, které získal ve škole, během rekvalifikace a nebo na jednorázovém školení, nemusí vůbec zhodnotit a dále rozvíjet ve svém životě. Z jedné z výše uvedených analýz vyplynulo, že vliv na používání ICT v praxi má také pracovní uplatnění jedince a skladba domácnosti, v jaké žije. Dostáváme se k jádru problému: extrémně důležitá je totiž (vedle primárního zajištění dostupnosti) motivace jedince ICT používat pro profesní nebo osobní rozvoj. Nebude-li mít jedinec možnosti a motivaci dále rozvíjet své znalosti, které získal výukou či tréninkem a nebudou-li mu nabídnuty takové nástroje a služby, které smysluplně uplatní ve svém osobním i profesním životě, pak se investice směřující ke zdokonalování ICT infrastruktury a zvyšování počítačové gramotnosti populace naprosto míjí účinkem.

4. Digitální propast a jeho současná řešení

Konkrétní řešení vycházející z definovaných strategií a politik zaměřených na překonávání digitální propasti ve smyslu zvyšování gramotnosti občanů, podpory celoživotního vzdělávání a zamezení sociální exkluze v informační společnosti se rozkládají do několika konkrétních směrů v současných národních a evropských politikách. Politiky, které ovlivňují oblast využití ICT ve vzdělávání dospělých musíme tak hledat na průsečíku intervencí, strategií a komunikačních procesů usilujících o **rozvoj informační společnosti** (což v nich konkrétně znamená rozvoj ICT infrastruktury, podnikání, elektronického obchodu a výzkumu), **zamezení sociální exkluze** (relevantní našemu tématu jsou politiky požadující zajištění dostupnosti vytvářených služeb a nástrojů ICT pro všechny občany a u všech takových služeb, které jsou veřejné) a **rozvoj gramotnosti** v nejširším slova smyslu (od vzdělávání přes komunikaci ve veřejném sektoru až po kultivaci médií jako pilíře demokracie). Následující text shrnuje klíčové politiky, které více či méně ovlivnily a ovlivňují oblast využití ICT ve vzdělávání dospělých, přičemž nejde ani tak o vyčerpávající, historicky přesný přehled, ale o možnost vidět trendy ve změnách těchto politik, jejich návaznosti a překryvy a související oblasti, které zasahují.

V České republice byla 31.5. 1999 přijata Vládou Státní informační politika – cesta k informační společnosti (SIP). S přijetím SIP vláda zároveň uložila Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), aby ve spolupráci s Ministerstvem kultury vypracovalo do 31. března 2000 **Koncepci státní informační politiky ve vzdělávání** (Koncepce SIPVZ), kterou vláda schválila 10.dubna 2000. Realizace SIPVZ zahrnovala dvě etapy. I. etapa realizace SIPVZ byla dále rozdělena do tří programů podpory škol: Program I – Informační gramotnost, Program II – Vzdělávací software a informační zdroje a Program III – Infrastruktura. Plán II. etapy realizace SIPVZ, který byl vládou ČR přijat 12.9.2001, stanovil postupné kroky ke zvyšování informační gramotnosti veřejnosti a navazoval na Plán I. etapy SIPVZ ve vzdělávání, který řešil problematiku informační gramotnosti pouze v rámci školského systému. Do dnešní doby (r. 2006) realizace SIPVZ běží, MŠMT přiděluje finanční prostředky na projekty škol a to zejména v oblastech zajištění standardních informačních a komunikačních služeb, což představuje především „počítačová“ školení, výukové programy a jiné elektronické výukové materiály, ICT infrastrukturu a připojení k internetu. Kromě toho probíhá sběr dat o zapojení ICT do výuky, vyhodnocování SIPVZ a činnost škol jako školicích středisek informační gramotnosti a nebo informačních center SIPVZ.

Vazby SIPVZ na vzdělávání dospělých nejsou přímé, od původního striktního zaměření aktivit pouze na školy však realizace SIPVZ zasáhla také do zvyšování kvalifikace učitelů a v souvislosti s Národním programem informační gramotnosti se školy také zapojily do tohoto celonárodního programu zvyšování počítačové gramotnosti dospělých. Od nastartování Státní informační politiky uběhla řada let a na významu začaly nabývat aktivity EU, které formovaly oblast informační politiky u nás především v souvislosti se vstupem naší země do EU.

4.1 Rozvoj informační společnosti jako strategického cíle dosažení konkurenceschopnosti a jeho prolínání s rovnými příležitostmi

Paralelně s dobou, kdy byla u nás přijata Státní informační politika, byla poprvé představena na sklonku roku 1999 podobná, evropská koncepce tzv. **Prodiho iniciativa eEurope**, která byla poté oficiálně vyhlášena na summitu EU v Lisabonu a následně byla 19. - 20. června 2000 v portugalské Feiře zahájena realizace akčního plánu eEurope. Tím byla v EU nastartována dosud nejvýznamnější politika, která formovala rozvoj informační společnosti

jako nutnou podmínku udržení konkurenceschopnosti Evropy v globálním prostředí. Rozvoj informační společnosti byl samozřejmě v EU podporován dávno před započatím tzv. Lisabonského procesu, ale tím, že byla ICT infrastruktura, e-business, informační gramotnost, rovnost přístupu k ICT a další aspekty rozvoje informační společnosti „povýšeny“ na strategický, mocenský, politický a ekonomický cíl, dostalo se systematickému rozvoji informační společnosti v EU větší pozornosti, součinnosti s jinými politikami EU a finanční podpory.

Na Evropské ministerské konferenci ve Varšavě, ve dnech 11. - 12. května 2000 přijaly země střední a východní Evropy vlastní akční plán „ve stylu eEurope“, **Akční plán eEurope+**, který byl v České republice včleněn do realizace SIP. Kandidátské země pokračovaly v dalších letech v „kopírování“ evropské politiky v této oblasti: na summitu EU ve švédském Göteborgu 15.-17. června 2001 byl nejvyššími představiteli vlád tehdejších kandidátských zemí EU přijat **Akční plán eEurope+ 2003**, který vznikl jako reakce na tehdy aktuální akční plán členských států EU **eEurope 2002**.

Klíčovým termínem Akčního plánu eEurope+ 2003 byl rok 2003, kdy byly přezkoumány jeho dopady s cílem navrhnout další doporučení a opatření. Mezitím Evropská unie aktualizovala také „svůj“ program eEurope a z akčního plánu eEurope 2002 „upgradovala“ na akční plán **eEurope 2005**, který pokračuje v linii tehdy ještě nezpochybněného Lisabonského procesu a který byl představen na zasedání Evropské rady v Seville v červnu 2002 a podpořen usnesením Rady ministrů z ledna 2003. Aktuální strategie pro oblast rozvoje informační společnosti v EU navazuje na předchozí program eEurope a je zřejmou reakcí na tehdejší diskuze kolem Lisabonského procesu; 1. června 2005 zveřejnila Evropská komise **iniciativu i2010** (A European Information Society for growth and employment), která je založena na třech hlavních prioritách, označovaných také jako tři "i": inovace, investice a integrace do každodenního života:

- dobudovat jednotný evropský informační prostor, který podpoří otevřený, soutěžní a obsahově bohatý vnitřní trh pro elektronické komunikace a digitální obsah (zaměření na interoperabilitu, bezpečnost, zvyšování rychlosti připojení k internetu a bohatost nabízeného obsahu);
- posílit inovace a investice do výzkumu v oblasti ICT (podpora výzkumu, rozvoj podnikání v ICT a reorganizace podnikatelských procesů s využitím ICT);
- všem přístupná informační společnost podporující růst a vytváření nových pracovních míst, lepší veřejné služby a kvalitu života.

i2010 sice vychází z předchozích akčních plánů v rámci programu eEurope, avšak nově je rozšířena o oblast médií a integruje regulaci, výzkum a realizaci; velmi výrazně také **akcentuje zajištění rovného přístupu**, ovšem ve smyslu posunu v chápání rovnosti v EU od upřednostňování pouze genderového hlediska k zahrnutí také ostatních příčin sociálního vyloučení, dokument deklaruje, že „[j]de o rozvoj takové informační společnosti, která nebude nikoho vynechávat či vylučovat a prostřednictvím použití uživatelsky příjemných informačních a komunikačních technologií bude nabízet vysoce kvalitní a dostupné veřejné služby“³⁹. Třetí z pilířů iniciativy i2010 odpovídá horizontálnímu přístupu EU pro oblast informační společnosti nazvanému **eInclusion**⁴⁰, tedy podpoře sociálního začleňování v informační společnosti. Jedním z nástrojů dosažení eInclusion je přístup nazvaný

³⁹ i2010 Evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost viz. <http://www.micr.cz/eu/i2010.htm>

⁴⁰ eInclusion je věnována samostatná stránka Evropské komise (http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2005/all_about/einclusion/index_en.htm), která odkazuje na související témata, aktivity a politiky. Politika sociálního začleňování v souvislosti s rozvojem informační společnosti začala být akcentována nastartováním programu eEurope 2005.

eAccessibility⁴¹, což je užší vymezení obecné politiky EU nazvané Accessibility (vycházející ze strategie EU Disability Strategy), která se zabývá otázkou rovných šancí a kvality života osob nejvíce ohrožených exkluzí, především pak se zdravotním postižením a seniorů. Kromě toho existuje rozsáhlá agenda spojená s analýzou, monitoringem a řešením **digitální propasti v EU**.

4.2 Rozvoj specifických druhů gramotností a e-learning

Aktuální debata, která zapadá do širšího rámce politik směřujících ke zvýšení kvality a bezpečnosti digitálního obsahu, nastartovala zcela novou iniciativu Evropské komise, která 6. října 2006 uveřejnila výzvu k veřejné diskusi na nové téma: **mediální gramotnost**. Tento typ gramotnosti Evropská komise definuje volně⁴² jako „... *schopnost získat, analyzovat a posoudit hodnotu obrazů, zvuků a zpráv, kterým jsme denně vystavováni a které tvoří významnou část naší kultury, ale také kompetentně komunikovat pomocí médií, která máme osobně k dispozici. Mediální gramotnost se vztahuje na všechna média, včetně televize a filmu, rádia a zvukových nahrávek, tištěné produkce, internetu a ostatních nových digitálních a komunikačních technologií.*“⁴³ V roce 2007 vydá Komise oficiální dokument, která bude shrnovat základní trendy a současné i budoucí přístupy k rozvíjení mediální gramotnosti. Dokument vzniká jako práce expertní skupiny a příspěvků, komentářů a podnětů všech občanů a institucí EU, které se do tzv. konzultačního procesu zapojily. Evropská komise považuje mediální gramotnost za klíčovou pro zkvalitnění demokracie v zemích EU, aktivního občanství, ale také lepší orientace občanů v socio-kulturním dění, která snižuje rizika jejich vyčlenění ze současné společnosti. Vazba na Lisabonskou strategii spočívá ve zvýšení konkurenceschopnosti evropského prostoru v globální, informační společnosti. Zdá se, že Komise sází především na mladou generaci Evropanů, neboť otázky mediální gramotnosti zaměřené na její rozvoj spadají především do oblasti formálního vzdělávání a práce s mladými lidmi. Ačkoliv se Komise ptá také na aktivity směřující k rozvoji mediální gramotnosti mimo formální vzdělávací systém, konkrétní otázky týkající se sociálních skupin ohrožených exkluzí se v současném dotazníku ke komunikačnímu procesu nevyskytují⁴⁴, přestože právě méně vzdělaní a/nebo starší občané budou mít zřejmě ještě větší problém s mediální gramotností, např. při očekávaném efektivním využívání vyhledávacích nástrojů, schopnostech zhodnotit

⁴¹ Tomuto tématu (zaměření, focus) je věnována v EU velká pozornost. Samostatná WWW stránka Evropské komise (http://europa.eu.int/information_society/policy/accessibility/index_en.htm) uvádí řadu strategií, politik a aktivit, které musí s eAccessibility nebo prostě jen s Accessibility souviset.

⁴² Komise nedefinuje mediální gramotnost s ohledem na dnes již ustálenou definici ostatních gramotností, podle níže uvedeného shrnutí definic gramotností by mediální gramotnost nejspíše znamenala novou součást komplexně pojeté gramotnosti informační. **Informační gramotnost** je totiž zastřešujícím pojmem a je definována jako komplex gramotnosti funkční a počítačové. Rozumí se jí schopnost rozeznat potřebu informace, umět ji vyhledat, vyhodnotit a efektivně využít. **Funkční gramotnost** je odvozená od povahy vyhledávaných informací, která je obvykle dána charakterem profese. Funkční gramotnost se navíc skládá z literární, dokumentové, numerické a jazykové gramotnosti (**Literární gramotnost** = např. čtení s pochopením, interpretace textů, psaní odborných textů; **Dokumentová gramotnost** = např. práce s formuláři, práce s informačními zdroji, citace; **Numerická gramotnost** = např. práce s grafy, tvorba tabulek, výpočty; **Jazyková gramotnost** = např. schopnost použít cizí jazyk a stylistická stránka tvorby textů ve vlastním jazyce). **Počítačová gramotnost** je tedy jedním z předpokladů či podmínek dosažení dobré informační gramotnosti. Představuje jednoduše schopnost používat informační a komunikační technologie ke své práci. Počítačově gramotný člověk zvládá pracovat s využívaným programovým vybavením, komunikovat prostřednictvím internetu a využívat ho k vyhledávání a zpracovávání informací. Je také schopný využívat dalších možností a služeb, které mu tyto technologie nabízejí. (viz. http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/e_skills)

⁴³ Viz. stránka Evropské komise věnovaná Audiovizuální a mediální politice: http://ec.europa.eu/comm/avpolicy/media_literacy/index_en.htm. Citát „... the ability to access, analyse and evaluate the power of images, sounds and messages which we are now being confronted with on a daily basis and are an important part of our contemporary culture, as well as to communicate competently in media available on a personal basis. Media literacy relates to all media, including television and film, radio and recorded music, print media, the Internet and other new digital communication technologies.“ přel. aut.

⁴⁴ Media Literacy Questionnaire, http://ec.europa.eu/comm/avpolicy/media_literacy/docs/questionnaire_ml_en.pdf

kvalitu získaných internetových zdrojů, zapojování do virtuálních komunit, diskusních fór či orientaci v sociálních médiích (blogy, wikipedie, sdílené záložky apod.).

Zaměřením na rozvoj gramotnosti se dostáváme do dvou nejdůležitějších oblastí politik EU relevantních našemu tématu a tím je **celoživotní vzdělávání a e-learning**. V roce 2001 oficiálně nastartovaly tehdejší členské státy EU základní politiku **Lifelong Learning**. Tato politika je provázána s politikou e-learning jedná-li se o usnadnění integrace ICT do vzdělávacího procesu, jeho efektivního využití, zkvalitnění kurikula a nutné transformace vzdělávacího systému tak, aby byl schopen změn souvisejících s rozvojem informační společnosti.

V této oblasti existují tři základní dokumenty, jejichž obsah nám přiblíží, oč EU v oblasti e-learningu vlastně jde. Prvním z nich je strategický dokument původně z roku 2000 s názvem **Designing Tomorrow's Education** vycházející z iniciativy Evropské komise eLearning a zaměřený především na zvýšení kvality výuky a vzdělávacího obsahu, který byl rozšířen obecným Akčním plánem Komise na léta 2001-2004 v oblasti e-learningu a posléze programem e-learning na léta 2004-2006.

Druhý důležitý dokument udává princip, kterým se má celoživotní vzdělávání ubírat a vůči čemu se má porovnávat, dokument hovoří o tzv. Evropském prostoru pro celoživotní vzdělávání (A European Area of Lifelong Learning) a nese název "**Making a European Area of Lifelong Learning a Reality**". Dokument vyzývá členské státy k tomu, aby transformovaly své stávající vzdělávací systémy směrem k větší prostupnosti (m.j. hovoří o rozlomení bariér mezi formálním a neformálním vzděláváním), flexibilitě a schopnosti efektivně využít moderních informačních a komunikačních prostředků.

V roce 2001 přijali ministři školství členských zemí EU soubor cílů, kterých má být dosaženo do roku 2010 na poli integrace ICT do vzdělávání. Desetiletý pracovní program schválila Rada Evropy jako „**Future Objectives of Education and Training Systems**“. Tři základní cíle tohoto programu stanovují způsob, jakým má školství a vzdělávací systém přispět k naplnění Lisabonské strategie; cíle jsou podobně ambiciózní, jako byl cíl Lisabonu. Konkrétně první cíl, zvyšování kvality vzdělávání, stanovuje, že všechny školy mají mít přístup k ICT, učitelé musí být kompetentní v práci s ICT a investice do HRD se mají zvyšovat, druhý cíl, usnadňování přístupu ke vzdělávání, m.j. hovoří o vyšší prostupnosti jednotlivých typů vzdělávání a jejich uzpůsobení potřebám různých skupin a třetí cíl požaduje otevření vzdělávacího systému světu práce a občanské společnosti, konkrétně to například znamená zvyšování atraktivity vzdělávání pro zaměstnavatele nebo podporu mobility učitelů. Těchto cílů má být dosaženo pomocí tzv. otevřené metody koordinace.

4.3 Která současná a budoucí řešení jsou relevantní, efektní a efektivní ve snižování stávajícího či zamezování potenciálního růstu digitální propasti?

Nejdůležitějších národních a evropské politiky v oblastech, které přímo nebo nepřímo ovlivňují využívání ICT ve vzdělávání dospělých, lze rozdělit do tří okruhů, jak již bylo uvedeno, na politiky zabývající se rozvojem informační společnosti, politiky zaměřené na rozvoj vzdělávání a gramotnosti a politiky napomáhající zamezení sociální exkluze. U vzdělávacích a informačních politik lze konstatovat, že jejich start, kolem roku 2000, znamenal především obrovské a plošné investice do infrastruktury a zaměřením na posilování existujících struktur (školský systém, národní centra počítačové gramotnosti, centra návrhu pro všechny, sítě školicích středisek, centrální portály pro e-obchod atd.).

Tyto politiky bezpochyby přinesly úspěch, který se projevil nejen v pozitivních statistikách měřících vývoj v dané oblasti, ale také iniciací dalších nezbytných změn, např. liberalizace

telekomunikačního trhu, zpestřování nabídky služeb poskytovatelů internetu, konkurence na trhu s multimediálními výukovými pomůckami. Kromě mnoha jiných dopadů byl také zaveden systematický a soustavný monitoring a evaluace rozvoje těchto oblastí, ze kterých pak přicházela řada dalších podnětů. Mezi nejsilnější jistě patřila také varování týkající se zaostávání některých sociálních skupin.

Přibližně kolem roku 2005 se politiky rapidněji mění v reakci na tento vývoj: integrují do sebe horizontální přístupy, které mají zajistit jemnější pohled na problematiku, větší citlivost na potřeby různých skupin a přesnější tvorbu nástrojů a služeb s ohledem na tyto skupiny. Kromě proklamací je však potřeba také sledovat, s jakými efekty ta která politika vychází, zda nejen zasahuje určený cíl, ale zda také dochází ke zmírňování problémů spojených s vyloučením určitých skupin nebo regionů z informační společnosti. V následujících bodech jsou shrnuta základní pozorování ve vývoji evropských a národních politik dotýkajících se ICT a dospělých:

- národní politiky v daných oblastech kopírují dění v EU, dříve existující národní politiky (např. u nás SIP) se přizpůsobují aktuálním evropským politikám a koordinují další vývoj s nimi; existují však také rozdíly v situaci nových členských (kandidátských) zemí EU, které jsou zpravidla zohledněny při aktualizaci akčních plánů a vyhodnocování dopadu příslušných politik (např. začátek harmonizace EU a národních politik v oblasti eEurope směřoval v kandidátských zemích k urychlení reform, modernizace ekonomik, zvyšování kapacity budování institucí a zlepšení celkové konkurenceschopnosti s ohledem na specifické poměry v těchto zemích);
- strategické přístupy ke vzdělávání, sociální kohezi a rozvoji informační společnosti postupují v čase shodně, např. kolem roku 2000 byly klíčové politiky v těchto oblastech shodně zaměřené na rozvoj infrastruktury, kolem roku 2005 kulminuje téma sociální nerovnosti a nutnosti podrobnějšího zkoumání, co je to „dostupnost a „kvalita“, neboť se ukazuje, že původní proklamace „XY pro všechny“ neznamena v konkrétní aplikaci otevření informační společnosti opravdu všem sociálním skupinám, objevuje se proto nutnost podrobnějšího a přesnějšího zkoumání potřeb konkrétních skupin (např. zdravotně postižených, mladých lidí, nízkokvalifikovaných lidí, starších občanů apod.);
- existuje určitý časový odstup mezi vznikem problému, vypracováním a přijetím strategie jeho řešení na EU úrovni a přenesením tohoto principu na národní úroveň, jak se však ukazuje, toto „zpoždění“ není příčinou digitální propasti mezi EU 15 a novými členskými zeměmi a kandidátskými zeměmi;
- navzdory přijatým strategiím a existujícím politickým, finančním a organizačním nástrojům jejich implementace, se překonání (příp. alespoň snižování) digitální propasti a zamezení sociálního vyloučení u některých skupin nedaří, jedná se o skupiny, které nemohly být zasaženy plošnými a/nebo jednorázovými intervencemi – narozdíl např. od žen, jejichž zaostávání bylo pomocí takových opatření téměř zastaveno, se jedná o skupiny vyžadující dobrou znalost jejich potřeb, náročné metody uzpůsobení ICT, soustavný trénink a specifické metody motivace;
- politiky zaměřené na vzdělávací soustavu původně akcentovaly realizaci strategií rozvoje informační společnosti a souvisejících dovedností a znalostí především v rámci této soustavy; později došlo k aktualizaci některých jejich cílů směrem k větší flexibilitě a prostupnosti vzdělávacího systému, jeho propojení s celoživotním vzděláváním, nutnost chápat toto vzdělávání jako proces, který se neuzavírá pouze dobou školní docházky a který musí zaujmout všechny věkové a vzdělanostní skupiny;

- statistické sledování a pravidelný benchmarking je poněkud opožděn za aktuální politikou v dané oblasti, některé aspekty (např. vzdělávání dospělých, prostupnost vzdělávacího systému, přístup zdravotně postižených k ICT apod.) nejsou v pravidelných statistických šetřeních zastoupeny vůbec a sledovány jsou buď ad hoc a nebo nesystematicky.

5. Použité zdroje

CASTELLS, Manuel. The Internet galaxy. Reflections on the Internet, business, and society. Oxford: Oxford University Press, 2001. 292 p. ISBN 0-19-924153-8.

INCOM report. Inclusive Communications – Incom. Electronic Communications Package: implementation of the provisions related to disabled users in the Member States. Evropská komise, Brusel: 2006. 41 s. Dostupný na World Wide Web: <http://forum.europa.eu.int/Public/irc/infos/cocom1/library?l=/public_documents_2006/cocom06-16_incom_1/_EN_1.0_&a=d>.

Internet World Stats. Usage and Population Statistics. [online]. [cit. 2006-10-24]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.internetworldstats.com/>>.

ITU International Telecommunication Union. ICT indicators: data and statistics on the ICT/telecommunication sector. [online]. [cit. 2006-10-26]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.itu.int/ITU-D/ict/informationsharing/index.html>>.

Jedličková, Petra. Vliv informačních a komunikačních technologií na vzdělávání a zaměstnanost. s. 38-49, přílohy. In.: Lidské zdroje v České republice 2003. Praha: NVF, 2004. 239 s.

MEASURING the information economy. Paris: OECD, 2002. 93 s. Dostupné on-line na: <http://www.oecd.org/sti/measuring-infoeconomy>.

OECD Broadband Statistics to June 2006. [online]. [cit. 2006-10-25]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.oecd.org/sti/ict/broadband>>.

STATISTICS in Focus. How skilled are Europeans in using computers and the Internet? 17/2006. European Communities: 2006. 8 s. ISSN 1561-4840.

STATISTICS in Focus. The digital divide in Europe. 38/2005. European Communities: 2005. 8 s. ISSN 1561-4840.

Study on Access to Education and Training –Tender No EAC/38/04, Lot 1. Final Report for the European Commission. Ecotec, Birmingham: 2005. 100 s.

Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci 2003, 20004, 2005. ČSÚ [online]. [cit. 2006-10-13]. Dostupný na World Wide Web: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/domacnosti_a_jednotlivci>.

Šetření o využívání ICT v domácnostech a mezi jednotlivci v roce 2006. ČSÚ [online]. [cit. 2006-10-13]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/9701-06>>.

ŠINDELÁŘOVÁ, Martina. Dílo Manuela Castellse v kontextu informační vědy. Praha, 2005. 83 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Petra Jedličková.

ŠPINAR, David. Přístupnost webů státní správy. 5-dílný seriál, jednotlivé články vydány 13. 11., 21. 11., 28. 11. 5. 12. a 15.12. 2003 [online]. [cit. 2006-11-11]. Dostupný na World Wide

Web: <<http://www.lupa.cz/clanky/pristupnost-webu-statni-spravy-maly-uvod-pred-velkym-testem/>> <<http://www.lupa.cz/clanky/pristupnost-webu-statni-spravy-testovaci-kriteria/>>
<<http://www.lupa.cz/clanky/pristupnost-webu-statni-spravy-test-prvni/>>
<<http://www.lupa.cz/clanky/pristupnost-webu-statni-spravy-test-druhy/>>
<<http://www.lupa.cz/clanky/pristupnost-webu-statni-spravy-test-treti-a-posledni/>>.

Údaje EUROSTATu o ICT. EUROSTAT [online]. [cit. 2006-10-13]. Dostupný na World Wide Web: <

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136195,0_45572097&_dad=portal&_schema=PORTAL>.

Wikipedia. The free encyclopedia. [online]. [cit. 2006-10-25]. Dostupný na World Wide Web: < <http://en.wikipedia.org/>>.

6. Tabulková příloha

Tabulka 1: Frekvence užití osobního počítače jednotlivci dle jejich postavení na trhu práce, hustoty osídlení místa a typu připojení domácnosti k internetu (v procentech z celé populace)

		2005			
		Procento jednotlivců, kteří za poslední 3 měsíce použili PC průměrně a nebo alespoň:			
Region	Sociální postavení / typ lokality, odkud jedinec pochází / typ připojení domácnosti jedince	1x denně	1x týdně	1x měsíčně	méně než 1x měsíčně
EU-25	Celá populace	41	12	4	1
	Zaměstnanci, OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	52	13	4	1
	OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	44	10	4	1
	Zaměstnanci	54	13	5	2
	Studující	68	21	4	1
	Nezaměstnaní	28	14	5	2
	Vysoká hustota populace (min. 500 obyv./Km)	45	12	4	2
	Střední hustota populace (100-499 obyv./Km)	41	12	5	1
	Malá hustota populace (méně než 100 obyv./Km)	32	12	4	1
	Domácnost s vysokorychlostním připojením	72	13	3	1
	Domácnost s jiným než vysokorychlostním připojením k internetu	53	18	6	2
EU-15	Celá populace	43	12	4	2
	Zaměstnanci, OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	55	13	5	2
	OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	47	10	4	2
	Zaměstnanci	57	14	5	2
	Studující	72	17	4	1
	Nezaměstnaní	33	15	6	2
	Vysoká hustota populace (min. 500 obyv./Km)	46	12	4	2
	Střední hustota populace (100-499 obyv./Km)	44	12	5	1
	Malá hustota populace (méně než 100 obyv./Km)	36	13	4	1
	Domácnost s vysokorychlostním připojením	73	13	3	1
	Domácnost s jiným než vysokorychlostním připojením k internetu	53	18	6	2
ČR	Celá populace	22	14	5	1
	Zaměstnanci, OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	:	:	:	:
	OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	:	:	:	:
	Zaměstnanci	32	15	6	1
	Studující	42	42	7	:
	Nezaměstnaní	8	11	4	:
	Vysoká hustota populace (min. 500 obyv./Km)	27	15	5	1
	Střední hustota populace (100-499 obyv./Km)	21	14	4	1
	Malá hustota populace (méně než 100 obyv./Km)	20	13	5	1
	Domácnost s vysokorychlostním připojením	62	23	5	:
	Domácnost s jiným než vysokorychlostním připojením k internetu	51	27	7	1

Tabulka 2: Domácnosti v EU připojené k internetu dle typu domácnosti (2005)

		Procento připojených domácností z celkového počtu všech domácností v roce 2005							
Region	Typ připojení Typ domácnosti	ŠIR.PÁSM.	MODEM	ISDN	DSL	JINÉ	BEZDR.	MOD/ISDN	MOBIL
EU-25	Celkem	23	:	:	17	6	:	26	4
	Jeden dospělý bez závislých dětí	15	:	:	11	4	:	19	3
	Jeden dospělý se závislými dětmi	31	:	:	20	11	:	26	3
	Dva dospělí bez závislých dětí	20	:	:	15	5	:	24	3
	Dva dospělí se závislými dětmi	31	:	:	23	8	:	33	5
	Tři a více dospělých bez závislých dětí	28	:	:	22	6	:	29	6
	Tři a více dospělých se závislými dětmi	30	:	:	23	7	:	26	7
	Domácnosti bez závislých dětí	20	:	:	15	5	:	24	4
	Domácnosti se závislými dětmi	30	:	:	22	8	:	31	5
EU-15	Celkem	25	:	:	20	6	:	29	3
	Jeden dospělý bez závislých dětí	17	:	:	12	4	:	22	3
	Jeden dospělý se závislými dětmi	33	:	:	22	11	:	28	3
	Dva dospělí bez závislých dětí	22	:	:	17	5	:	27	2
	Dva dospělí se závislými dětmi	34	:	:	27	7	:	37	4
	Tři a více dospělých bez závislých dětí	30	:	:	26	5	:	33	3
	Tři a více dospělých se závislými dětmi	35	:	:	29	7	:	30	4
	Domácnosti bez závislých dětí	21	:	:	17	5	:	27	3
	Domácnosti se závislými dětmi	33	:	:	26	8	:	34	3
ČR	Celkem	5	:	:	1	4	:	13	1
	Jeden dospělý bez závislých dětí	2	:	:	0	2	:	4	0
	Jeden dospělý se závislými dětmi	9	:	:	2	7	:	13	1
	Dva dospělí bez závislých dětí	3	:	:	1	2	:	7	1
	Dva dospělí se závislými dětmi	9	:	:	2	7	:	25	1
	Tři a více dospělých bez závislých dětí	6	:	:	1	6	:	17	1
	Tři a více dospělých se závislými dětmi	7	:	:	1	6	:	26	1
	Domácnosti bez závislých dětí	3	:	:	1	3	:	7	1
	Domácnosti se závislými dětmi	8	:	:	2	7	:	24	1

Tabulka 3: Domácnosti v EU připojené k internetu dle typu domácnosti (2005)

		Procento připojených domácností ze všech připojených domácností v roce 2005							
Region	Typ připojení	ŠIR.PÁSM.	MODEM	ISDN	DSL	JINÉ	BEZDR.	MOD/ISDN	MOBIL
	Typ domácnosti								
EU-25	Celkem	48	:	:	36	12	:	53	8
	Jeden dospělý bez závislých dětí	43	:	:	32	12	:	56	10
	Jeden dospělý se závislými dětmi	53	:	:	35	19	:	45	6
	Dva dospělí bez závislých dětí	45	:	:	34	12	:	56	6
	Dva dospělí se závislými dětmi	48	:	:	37	12	:	52	8
	Tři a více dospělých bez závislých dětí	50	:	:	40	11	:	51	10
	Tři a více dospělých se závislými dětmi	53	:	:	41	13	:	46	13
	Domácnosti bez závislých dětí	46	:	:	35	11	:	55	8
	Domácnosti se závislými dětmi	49	:	:	37	13	:	51	9
EU-15	Celkem	48	:	:	37	11	:	54	6
	Jeden dospělý bez závislých dětí	43	:	:	32	11	:	57	8
	Jeden dospělý se závislými dětmi	53	:	:	36	18	:	46	5
	Dva dospělí bez závislých dětí	45	:	:	35	11	:	57	5
	Dva dospělí se závislými dětmi	49	:	:	39	11	:	53	5
	Tři a více dospělých bez závislých dětí	50	:	:	42	8	:	54	6
	Tři a více dospělých se závislými dětmi	55	:	:	45	11	:	47	6
	Domácnosti bez závislých dětí	45	:	:	36	10	:	57	6
	Domácnosti se závislými dětmi	50	:	:	39	11	:	51	5
ČR	Celkem	27	:	:	5	22	:	71	4
	Jeden dospělý bez závislých dětí	31	:	:	5	26	:	64	6
	Jeden dospělý se závislými dětmi	42	:	:	9	33	:	58	5
	Dva dospělí bez závislých dětí	29	:	:	7	22	:	67	5
	Dva dospělí se závislými dětmi	25	:	:	5	20	:	73	3
	Tři a více dospělých bez závislých dětí	26	:	:	3	23	:	71	4
	Tři a více dospělých se závislými dětmi	20	:	:	3	17	:	78	3
	Domácnosti bez závislých dětí	28	:	:	5	23	:	68	5
	Domácnosti se závislými dětmi	25	:	:	5	20	:	72	3

Tabulka 4: Frekvence užití osobního počítače jednotlivci dle jejich postavení na trhu práce, hustoty osídlení místa a typu připojení domácnosti k internetu (v procentech z celé populace)

		2005			
		Procento jednotlivců, kteří za poslední 3 měsíce použili PC průměrně a nebo alespoň:			
Region	Sociální postavení / typ lokality, odkud jedinec pochází / typ připojení domácnosti jedince	1x denně	1x týdně	1x měsíčně	méně než 1x měsíčně
EU-25	Celá populace	41	12	4	1
	Zaměstnanci, OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	52	13	4	1
	OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	44	10	4	1
	Zaměstnanci	54	13	5	2
	Studující	68	21	4	1
	Nezaměstnaní	28	14	5	2
	Vysoká hustota populace (min. 500 obyv./Km)	45	12	4	2
	Střední hustota populace (100-499 obyv./Km)	41	12	5	1
	Malá hustota populace (méně než 100 obyv./Km)	32	12	4	1
	Domácnost s vysokorychlostním připojením	72	13	3	1
	Domácnost s jiným než vysokorychlostním připojením k internetu	53	18	6	2
EU-15	Celá populace	43	12	4	2
	Zaměstnanci, OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	55	13	5	2
	OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	47	10	4	2
	Zaměstnanci	57	14	5	2
	Studující	72	17	4	1
	Nezaměstnaní	33	15	6	2
	Vysoká hustota populace (min. 500 obyv./Km)	46	12	4	2
	Střední hustota populace (100-499 obyv./Km)	44	12	5	1
	Malá hustota populace (méně než 100 obyv./Km)	36	13	4	1
	Domácnost s vysokorychlostním připojením	73	13	3	1
	Domácnost s jiným než vysokorychlostním připojením k internetu	53	18	6	2
ČR	Celá populace	22	14	5	1
	Zaměstnanci, OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	:	:	:	:
	OSVČ, spolupracující rodinní příslušníci	:	:	:	:
	Zaměstnanci	32	15	6	1
	Studující	42	42	7	:
	Nezaměstnaní	8	11	4	:
	Vysoká hustota populace (min. 500 obyv./Km)	27	15	5	1
	Střední hustota populace (100-499 obyv./Km)	21	14	4	1
	Malá hustota populace (méně než 100 obyv./Km)	20	13	5	1
	Domácnost s vysokorychlostním připojením	62	23	5	:
	Domácnost s jiným než vysokorychlostním připojením k internetu	51	27	7	1

Tabulka 5: Frekvence užití osobního počítače jednotlivci dle věkových skupin (v procentech z celé populace)

		2003				2004				2005			
		Procento jednotlivců, kteří za poslední 3 měsíce použili PC průměrně a nebo alespoň:											
Region	Jednotlivci ve věku:	1x den.	1x týd.	1x měs.	méně než 1x měs.	1x den.	1x týd.	1x měs.	méně než 1x měs.	1x den.	1x týd.	1x měs.	méně než 1x měs.
EU-25	Celkem	:	:	:	:	36	12	5	2	41	12	4	1
	16-24 let	:	:	:	:	52	21	7	2	58	20	5	1
	25-34 let	:	:	:	:	49	13	5	2	53	13	5	2
	25-54 let	:	:	:	:	43	12	5	2	47	12	5	2
	35-44 let	:	:	:	:	43	13	5	2	48	14	5	2
	45-54 let	:	:	:	:	36	10	4	2	41	11	4	1
	55-64 let	:	:	:	:	21	8	3	1	26	9	3	1
	55-74 let	:	:	:	:	15	6	2	1	18	7	3	1
	65-74 let	:	:	:	:	8	5	1	1	9	5	2	1
EU-15	Celkem	34	15	5	2	39	12	5	2	43	12	4	2
	16-24 let	46	26	7	3	55	19	7	2	61	18	5	1
	25-34 let	46	18	6	2	52	13	5	2	56	13	6	2
	25-54 let	41	16	5	3	47	12	5	2	51	13	5	2
	35-44 let	42	17	6	3	46	13	6	2	51	13	6	2
	45-54 let	36	12	4	2	41	11	5	2	45	11	4	1
	55-64 let	20	9	3	2	24	9	3	2	28	10	4	2
	55-74 let	14	7	2	1	17	7	3	1	20	8	3	1
	65-74 let	7	5	2	1	9	5	2	1	11	6	3	1
ČR	Celkem	19	13	5	1	23	13	5	1	22	14	5	1
	16-24 let	28	34	9	1	36	32	8	1	36	32	7	:
	25-34 let	24	14	6	2	30	14	7	1	28	18	7	1
	25-54 let	25	12	5	2	29	13	7	1	28	14	7	:
	35-44 let	28	13	6	2	31	12	8	1	33	13	8	1
	45-54 let	23	8	4	1	25	12	5	1	25	11	4	:
	55-64 let	9	6	2	0	11	8	2	1	12	8	2	:
	55-74 let	5	3	1	0	6	4	2	0	6	5	:	:
	65-74 let	1	1	1	0	1	1	1	0	1	2	:	:

Tabulka 6: Užití osobního počítače jednotlivci podle věku a dosaženého vzdělání

		2004				2005			
		Procento jednotlivců, kteří za poslední 3 měsíce použili PC průměrně a nebo alespoň:							
Region	Jednotlivci ve věku:	1x denně	1x týdně	1x měsíčně	méně než 1x měsíčně	1x denně	1x týdně	1x měsíčně	méně než 1x měsíčně
EU-25	Celkem	36	12	5	2	41	12	4	1
	16-24 let, nižší vzdělání	47	25	6	2	57	21	5	1
	16-24 let, střední vzdělání	55	19	7	1	58	20	5	1
	16-24 let, vyšší vzdělání	68	16	7	3	68	16	5	1
	25-54 let, nižší vzdělání	16	8	4	2	21	8	4	2
	25-54 let, střední vzdělání	45	14	6	2	48	15	6	2
	25-54 let, vyšší vzdělání	71	14	4	1	76	13	3	1
	55-74 let, nižší vzdělání	5	3	1	1	7	5	2	1
	55-74 let, střední vzdělání	21	9	4	1	22	9	4	1
	55-74 let, vyšší vzdělání	43	14	4	2	46	13	4	1
EU-15	Celkem	39	12	5	2	43	12	4	2
	16-24 let, nižší vzdělání	48	22	6	2	60	18	5	1
	16-24 let, střední vzdělání	59	18	8	1	60	20	4	1
	16-24 let, vyšší vzdělání	67	16	8	3	67	15	5	1
	25-54 let, nižší vzdělání	18	9	5	2	22	8	5	2
	25-54 let, střední vzdělání	52	15	6	2	55	15	6	2
	25-54 let, vyšší vzdělání	73	13	4	1	76	12	3	1
	55-74 let, nižší vzdělání	5	3	1	1	9	5	2	1
	55-74 let, střední vzdělání	25	11	4	2	27	11	5	2
	55-74 let, vyšší vzdělání	45	14	4	2	48	13	4	1
ČR	Celkem	23	13	5	1	22	14	5	1
	16-24 let, nižší vzdělání	34	42	9	1	36	39	8	:
	16-24 let, střední vzdělání	37	25	8	0	36	25	6	:
	16-24 let, vyšší vzdělání	65	14	12	0	60	:	:	:
	25-54 let, nižší vzdělání	4	4	2	1	5	3	4	:
	25-54 let, střední vzdělání	25	14	7	1	25	14	7	1
	25-54 let, vyšší vzdělání	71	15	6	0	67	21	3	:
	55-74 let, nižší vzdělání	0	0	0	0	:	:	:	:
	55-74 let, střední vzdělání	5	5	2	1	6	5	2	:
	55-74 let, vyšší vzdělání	30	18	4	0	28	16	:	:

Working Paper NOZV-NVF

Redakční rada:

Ing. Věra Czesaná, CSc.
Ing. Zdeňka Matoušková, CSc.
Bc. Stanislava Peričová
Ing. Jaromír Coufalík, CSc.

Odpovědná redaktorka:

Michaela Povolná, DiS.

Národní observatoř zaměstnanosti a vzdělávání Národního vzdělávacího fondu

Národní observatoř zaměstnanosti a vzdělávání působí jako analyticko-výzkumná sekce Národního vzdělávacího fondu. Observatoř vznikla z iniciativy Evropské vzdělávací nadace (ETF). Od roku 2004 je koordinátorem Národního konsorcia v rámci evropské sítě ReferNet, která je zřízena Evropským centrem pro rozvoj odborného vzdělávání (Cedefop).

Observatoř poskytuje informace, shromažďuje data, analyzuje tendence a provádí výzkum v oblasti rozvoje lidských zdrojů, trhu práce, vzdělávání a předvídání kvalifikačních potřeb. Od roku 2005 spolupracuje na tříletém projektu „Růstová výkonnost a kvalitativní konkurenceschopnost české ekonomiky“ (GA402/05/2210) a je jedním z pracovišť Centra výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky (MŠMT 1M0524), v rámci něhož provádí výzkum kvality lidských zdrojů jako faktoru konkurenceschopnosti. Další dlouhodobé výzkumné projekty jsou zpracovávány pro MPSV a jsou zaměřeny na (i) nerovnosti v šancích na vzdělání, (ii) nároky společnosti vědění na kvalifikaci lidských zdrojů a na vzdělávání, (iii) souvislosti stárnutí populace a vzdělávání.

Národní observatoř se podílí na mnoha mezinárodních projektech zpracováváných pro Evropskou komisi, Cedefop, OECD. Při jejich realizaci spolupracuje s partnerskými organizacemi v zahraničí (např. QCA - Velká Británie, BIBB - Německo, CEREQ a OREF - Francie, ISFOL - Itálie, University of Bremen - Německo, ROA - Nizozemí, ESRI - Irsko). V rámci České republiky spolupracuje zejména s výzkumnými institucemi, které se zabývají problematikou trhu práce, vzdělávání a sociální problematikou (SoÚ AVČR, VÚPSV, NÚOV, ÚIV, CSVŠ, CERGE), ale i s organizacemi zaměstnavatelů, odbory a ČSÚ.